Žl 47,2; 95,4; 144,3 • Žl 146,5

1. 1. Veliký jsi, Hospodine, a veškeré chvály hodný, tvá moc je veliká a tvá moudrost bez míry. A tebe chce chválit člověk, částečka tvého stvoření, člověk, který vleče břemeno své smrtelnosti, svědectví hříchu a svědectví toho,

2 Kor 4,10

1 Petr 5,5

že se stavíš proti pyšným. A přece tě chce člověk, částečka tvého stvoření, chválit. Ty ho povzbuzuješ, aby tě s radostí chválil, neboť jsi nás stvořil pro sebe a nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v tobě.

Plot. *Enn.* VI 7, 23, 4 • Žl 118,34. 73.144

Dej mi, Pane, poznat a pochopit, jestli tě má člověk dříve vzývat než chválit a jestli tě má dříve poznat než vzývat. Ale kdo tě může vzývat, jestliže tě nezná? Když tě nezná, mohl by vzývat místo tebe někoho jiného. Nebo je třeba tě nejdříve vzývat, aby tě mohl člověk poznat? Jak však mohou vzývat, když v něho neuvěřili? Anebo jak mohou

Řím 10,14

uvěřit, když jim nebyl ještě hlásán? Kdo hledají Hospodina,

Žl 21,27

budou ho chválit, neboť ti, kdo hledají, ho nalézají, a když

Mt 7,7n; Lk 11,10

naleznou, budou ho chválit. Budu tě, Pane, hledat a zároveň vzývat, a vzývat tě s vírou, neboť jsi nám už byl hlásán.

Řím 10,14

Vzývá tě, Pane, má víra, kterou jsi mi dal, kterous mi vdechl skrze lidství svého Syna, skrze službu svého hlasatele.[1]

2. 2. Ale jak budu vzývat svého Boha? Vždyť je mým Bohem a Pánem, a když ho budu vzývat, budu ho zvát k sobě. A je ve mně nějaké místo, kam může přijít můj Bůh? Jak

Gn 1,1; 2 Kron 2,12

ke mně může přijít Bůh, ten Bůh, který učinil nebe i zemi? Je snad ve mně, Pane, můj Bože, něco, co by tě obsáhlo? Copak tě mohou skutečně obsáhnout nebe a země, které jsi stvořil a v nichž jsi mě stvořil? Anebo tě obsahuje všechno, co existuje, protože bez tebe by nebylo nic z toho, co tu je? I já však jsem. Proč tě tedy prosím, abys přišel do mě, když bych neexistoval, kdybys ve mně nebyl ty? Neboť ješ-

1 Má zde Augustin na mysli Ambrože Milánského, jak tvrdí někteří, nebo přímo Krista? Autor měl dost důvodů tohoto „hlasatele" blíže nespecifikovat.

tě nejsem v podsvětí, a ty už tam jsi, a i kdybych sestoupil do podsvětí, i tady jsi. Nebyl bych tedy, můj Bože, vůbec bych nebyl, kdybys ty nebyl ve mně. A není to spíš tak, že bych nebyl, kdybych nebyl v tobě, od něhož, skrze něhož a pro něhož je všecko? Ano, Pane, tak to skutečně je. Kam tě tedy zvu, když jsem v tobě? Nebo odkud máš ke mně přijít? Kam mimo nebe a zemi mám odejít, a odkud má ke mně přijít můj Bůh, který řekl: *Já naplňuji nebe i zemi?*

Př 9,18
Žl 138,8
Řím 11,36; 1 Kor 8,6
Jer 23,24

3. 3. Obsáhnou tě tedy nebe a země, protože je naplňuješ? Nebo je naplňuješ a ještě zůstává zbytek, který už obsáhnout nemohou? A kam vyléváš to, co z tebe po naplnění nebe a země zůstává? Nebo snad ty, jenž vše obsahuješ, nepotřebuješ, abys byl v něčem obsažen, protože všecko, co naplňuješ, naplňuješ už tím, že to obsahuješ v sobě? Nejsou to totiž nádoby, naplněné tebou, které ti dávají oporu a stálost: i když se rozbijí, ty se nerozliješ. A když se vyléváš na nás, nepadáš dolů, ale nás pozvedáš nahoru; ty sám se nerozléváš, ale nás shromažďuješ.[2] Když ale vše naplňuješ, naplňuješ to všechno sebou celým? Nebo obsahují všechny věci jen část tebe, protože tě nemohou obsáhnout celého? A obsahují všechny věci zároveň tutéž část? Nebo je to tak, že jednotlivé věci obsahují jednotlivé části — větší věci části větší a menší věci části menší? Je tedy snad v tobě některá část větší a některá menší? Anebo jsi všude celý, ale žádná věc tebe celého neobsáhne?

Jl 2,28n; Sk 2,17n
Plot. *Enn.* V 5, 9

4. 4. Co tedy jsi, můj Bože? Co jiného jsi — ptám se — než Bůh a Pán? Neboť kdo je Bohem kromě Hospodina, kdo je Bůh kromě našeho Boha? Nejvyšší, Nejdokonalejší, Nej-

Žl 17,32

2 Setkává se tu více představ: shromáždění Božího lidu ze všech národů (Iz 11,1n a jinde), novoplatónská představa návratu množství do Jednoho (Plotinos, *Enn.* VI 7, 9, 1, 1–14), a také — zřejmě nejsilněji — odkaz na manichejské učení o rozptýlení božských zárodků ve vesmíru a naději na znovunastolení celistvosti (*Ep.* 236, 2).

jednal. Často mě v ústraní napomínala, na což si dosud pamatuji, s nesmírnou starostlivostí, abych se nedopustil smilstva, a abych necizoložil s manželkou někoho jiného. Mně taková napomenutí připadala jako ženské řeči, kterými bych se styděl řídit. Ale byla to tvá napomínání, což jsem nevěděl. Domníval jsem se, že ty mlčíš a mluví jen ona. Ale tys nemlčel a promlouvals ke mně skrze ni. A v ní
Žl 115,16 jsem já, její syn, syn tvé služebnice a tvůj služebník opovrhoval tebou. Nevěděl jsem to a slepě a střemhlav jsem se vrhal do zkázy, takže jsem se mezi vrstevníky styděl za méně hanebný život, když jsem je slyšel vynášet se svými hanebnostmi. Čím byly tyto hanebnosti neřestnější, tím více se jimi chlubili. A tak se mi líbilo se toho dopouštět nejen ze zalíbení v činu samém, ale i z touhy po chvále.

Co si zaslouží větší pokárání než neřest? Já však, abych nebyl kárán, stával jsem se ještě neřestnějším! Když jsem se totiž svými hanebnostmi neuměl vyrovnat ničemům, vymýšlel jsem si věci, které jsem nikdy nespáchal. A to jen proto, aby se nezdálo, že si zasloužím o to větší opovržení, oč bych byl nevinnější, a abych nebyl považován za o to
Ambr. *Noe* 22, 81 hloupějšího, o co bych byl čistější...

8. Tak s takovými společníky jsem se potuloval po ulicích Babylonu[5] a válel se v jeho bahně jako v olejích a vzácných vonných mastech. A neviditelný nepřítel po mně šla-
Pís 4,14
Žl 55,3 pal uprostřed tohoto města, abych k němu o to víc přilnul, a sváděl mě, protože jsem se nechal svést. Má tělesná mat-
Jer 51,6 ka sice uprchla ze středu Babylonu, ale prodlévala stále na jeho předměstí. Nabádala mě sice k čistotě, ale nevěnovala se stejně pečlivě tomu, aby to, co o mně slyšela od své-

5 Babylon pro Augustina představuje pozemské město (srov. Zj 17,5), jehož vladařem je ďábel. Jeruzalém je naopak nebeské město, jemuž vládne Kristus. Teologii dvou obcí Augustin rozvine ve svém monumentálním díle *O Boží obci*.

ho manžela a o čem tušila, že bude zhoubné a v budoucnu nebezpečné, zkrotila aspoň do mezí manželské lásky (pokud to nebylo možné vymýtit úplně). Nepostarala se o to ze strachu, že by manželské pouto překazilo mou naději — ne onu naději na budoucí život, kterou měla v tobě, Bože, ale naději na vzdělání, které si pro mě vroucně oba rodiče přáli. Otec o tobě téměř vůbec neuvažoval, mnou se však zabýval až marnivě. Matka zase usoudila, že obvyklá doba studia mi v budoucnu nejen nebude na škodu, ale může mi nemálo pomoci na cestě k tobě. Tak se to domýšlím, když uvažuji, seč jsem toho schopen, o povaze svých rodičů.

Při vyhledávání zábavy mi povolili uzdu víc, než by odpovídalo správné míře přísnosti, takže jsem upadl do různých pochybných vášní. A v tom všem vládla temnota, jež mi zahalovala jasnost tvé pravdy, můj Bože, a z dobrého bydla vycházela moje nepravost. Žl 72,7

Krádež hrušek

4. 9. Tvůj zákon, Pane, nepochybně trestá krádež, Ex 20,15; Dt 5,19
a žádná špatnost není s to vymazat tento zákon vepsaný
do lidského srdce. Vždyť který zloděj by se nechal s kli- Řím 2,14n
dem okrást? Ani bohatý ne, i kdyby k tomu zloděje dohnala nouze. A já jsem chtěl krást a kradl: ne proto, že by mě k tomu přiměla nouze či nedostatek, ale protože jsem pohrdal spravedlností a toužil po špatnosti. Ukradl jsem totiž to, čeho jsem měl nadbytek — a mnohem lepšího. Nechtěl jsem mít totiž potěšení z věci, o niž jsem krádeží usiloval, ale z krádeže samotné a z hříchu.

Poblíž naší vinice stála hrušeň obalená plody, jež nelákaly ani svým vzhledem, ani chutí. Sem jsme se my nezdární mladíci vydali v pozdní noční hodinu, poté co jsme podle svého špatného zvyku protáhli hru na hřišti, abychom setřásli a odnesli hrušky. Odtáhli jsme jich odsud

ohromné množství, ne abychom si na nich pochutnali, ale abychom je, poté co je trochu ochutnáme, hodili prasatům. Udělali jsme to jen proto, že se nám líbilo dělat něco nedovoleného.[6]

Pohleď na mé srdce, Bože, pohleď na mé srdce, nad nímž ses smilovával v hlubinách propasti! Ať ti teď mé srdce řekne, co tam hledalo: chtěl jsem být zlým pro nic za nic, pohnutkou mé špatnosti nebylo nic než špatnost. Má zkaženost byla odporná, a já si ji zamiloval. Zamiloval jsem si svou záhubu, zamiloval jsem si své odpadnutí — ne to, k čemu jsem odpadl, ale samo odpadnutí od tebe jsem si zamiloval. Má ničemná duše se vytrhla z tvé péče
Jdt 4,10 do záhuby: nikoliv tím, že po něčem hanebně toužila, ale že toužila po hanbě jako takové.

Viditelné důvody krádeže

5. 10. Spanilá těla, zlato, stříbro a další věci v sobě mají krásu. Působivé je i vše souměrné a příjemné na dotyk. I na ostatní smysly působí vhodně upravené hmotné předměty. Svůj půvab má i světská sláva a moc poroučet a vládnout; odsud pochází i touha po odvetě. Ale abychom toho všeho dosáhli, není od tebe nutno, Pane, odstupovat ani se odchylovat od tvého zákona. Život, který tu žijeme, má svou přitažlivost díky určité zvláštní krá-

6 Krádež hrušek tu není vyobrazena jako pouhé uličnictví. Augustin ji chápe jako vzpouru proti Božímu zákonu, jako konání zla ze samotné touhy po zlu, jako synekdochu pro ostatní hříchy dospívání. Obraz stromu a hrušek nachází pochopitelně odraz v hříchu prvních lidí v Gn 3, házení hrušek prasatům pak evokuje marnotratného syna (Lk 15,15n). Kvůli tomuto potěšení ve zlu samotném se Augustin v následující pasáži prezentuje jako nový Catilina — tomu odpovídá i jazyk odkazující se na Sallustiovo líčení Catilinova spiknutí. Čtenář ovšem během líčení může získat dojem, že jsou-li toto opravdu nejhorší hříchy Augustinova dospívání, pak je zvládl ještě velice dobře.

se a souladu se vším krásným zde na zemi. Také lidské přátelství je příjemné díky vzácnému poutu, jež spojuje mnohé duše vjedno. Pro všechny tyto a jiné podobné věci se dopouštíme hříchu, když k nim nezřízeným způsobem přilneme. Kvůli těmto nejnižším dobrům opouštíme dobro lepší a nejvyšší:[7] tebe, Pane, Bože náš, i tvou pravdu a tvůj zákon. I tato nejnižší dobra mají svůj půvab, ale ne takový jako můj Bůh, který stvořil všechno: v něm se raduje spravedlivý a on sám je rozkoší těch, kdo mají upřímné srdce. Žl 118,142 Žl 63,11

11. Hledá-li se motiv nějakého zločinu, věrohodným se stává zpravidla až to, když se prokáže, že to mohla být touha získat něco z toho, co jsme nazvali nejnižšími dobry, anebo strach z jejich ztráty. Jsou to věci krásné a půvabné, ale ve srovnání s vyššími a blahodárnými dobry nevýznamné a bezcenné. Někdo někoho zavraždil. Proč to udělal? Zamiloval se do jeho manželky, nebo zatoužil po jeho majetku, nebo chtěl něco ukrást, aby měl z čeho žít; nebo se bál, že by ho ten člověk mohl o něco připravit; nebo ho někdo urazil a on zahořel touhou pomstít se. Že by někdo vraždil bez příčiny — jen pro potěšení z vraždění? Kdo by tomu věřil?! Vždyť i u onoho šíleného a nadmíru krutého člověka, o němž se tvrdilo, že byl „raději bezúčelně zlý a krutý", se přece uvádí důvod: „aby ... ruka a duch v nečinnosti neochably". Ptáme se však: Proč? Aby tímto cvičením ve zločinech po dobytí města dosáhl hodností, moci i majetku, aby se zbavil strachu před zákony, těžkostí způsobených hmotným nedostatkem i svědomí Sall. *Cat.* 16, 3; 5, 5

7 Měřítkem krásy a dobra je podle Augustina *congruentia* (shoda, přiměřenost, vhodnost): *Mus.* I 13, 27; VI 13, 38. Tato krása a dobro pak mají vícero stupňů: nejvyšší krása/dobro je morální, poté následuje intelektuální, smyslové a nakonec organické, vlastní živým tvorům. Vůle se při svém rozhodování rozhoduje pro vyšší či nižší dobro a může se proto mýlit, když upřednostní nižší dobro před vyšším.

Cesta marnotratného syna

10. 18. Kdo rozplete ten zamotaný, zašmodrchaný uzel? Je tak hanebný: nechci se jím už zabývat, nechci ho ani vidět. Ale chci tebe, spravedlnosti a nevinnosti, krásná, spanilá vznešeným světlem a nevyčerpatelnou plností. U tebe je pokoj a ničím nerušený život. Kdo do tebe vejde, vejde
Mt 25,21 do radosti svého Pána. Nebude se ničeho bát a u toho Nejlepšího se bude mít nejlépe. Já jsem od tebe odpadl a bloužil 176 dil jsem, můj Bože, v mládí jsem se vzdálil od tvé pevné
Lk 15,14 opory a stal jsem se sám sobě krajem bídy.[10]

10 V této poslední větě je shrnuto celé Augustinovo dospívání. Charakterizuje ho odloučení od Boha a přirovnává se tu k cestě marnotratného syna do vzdálené země.

KNIHA TŘETÍ

Studia v Kartágu

Lásky, hry, zvědavost a studium

1. 1. Přišel jsem do Kartága a odevšad mě jako hukot v kotli ohlušilo nestoudné milování. Dosud jsem se nezamiloval, ale toužil jsem po lásce a v této tajné touze jsem se na sebe zlobil, že toužím tak málo. Hledal jsem, co bych miloval, toužil jsem milovat a příčily se mi bezpečí a cesta bez osidel, protože jsem uvnitř hladověl po vnitřním pokrmu — po tobě, můj Bože — ale tímto hladem jsem nestrádal. Netoužil jsem po nepomíjivé stravě, ne snad proto, že bych jí byl plný; naopak čím jsem byl prázdnější, tím větší nechuť jsem k ní cítil. Proto byla má duše nemocná a drala se plná vředů ven a nešťastně toužila po tom, aby ji drásaly smyslové věci; ty ale neměly duši, a tak se nemohly stát předmětem lásky. Milovat a být milován bylo pro mě sladké, tím spíš, pokud jsem si mohl užívat i těla milované osoby. Zneuctil jsem tedy pramen přátelství kalem žádostivosti, jeho zářivou krásu jsem zakalil pekelným chtíčem, a i když jsem byl tak nestoudný a sprostý, přál jsem si ve své nezměrné ješitnosti, aby mě považovali za jemného a kultivovaného. Vrhl jsem se střemhlav i do lásky a chtěl jsem, aby si mě podmanila. Můj Bože, milosrdenství moje, jak velkou hořkostí jsi mi ve své dobrotě tu rozkoš pokropil! Byl jsem tehdy milován a upadl jsem nepozorovaně do osidel potěšení z požitku a rád jsem se nechal spoutat okovy útrap, abych byl pak bičován rozpálenými železnými pruty žárlivosti a podezírání, strachem, hněvem a hádkami.[1]

Mdr 14,11

Žl 58,18

Žl 2,9

Žl 78,5 • Gal 5,20

2. 2. Uchvátila mě divadelní představení, plná obrazů mé bídy a potravy pro oheň mé vášně.[2] Jak to, že v divadle

1 Bičování rozpálenými železnými pruty bylo běžnou součástí mučení, užívaného v římském právu k získání důkazů.

2 Augustin otevírá téma zvědavosti, která je pro něj vždy neřestí. Chápe ji jako nezřízenou touhu po poznání založenou na tělesné zkušenos-

chce člověk při pohledu na žalostné a tragické scény truchlit a pociťovat zármutek, ale sám trpět by nechtěl? A přece: když sleduje představení, přeje si cítit bolest a sama bolest je jeho rozkoší. Co je to jiného než ubohé bláznovství? Tyhle scény dojímají člověka tím víc, čím méně je svobodný od podobných vášní. Když člověk trpí sám, říká se tomu neštěstí, když trpí spolu s druhými, říká se tomu soucit. Jaký soucit však může někdo pociťovat při vybájených scénách na jevišti? Posluchač není vybízen, aby přispěl na pomoc, ale jen podněcován, aby projevil své truchlení. A čím víc bude truchlit, tím větší přízeň herci projeví. Když se tato dávná nebo zcela vymyšlená lidská neštěstí odehrávají tak, že divák nad nimi netruchlí, odchází pak znechucen a představení kritizuje. Když ale může truchlit, zaujme to jeho pozornost a s radostí pláče.

Cic. *Lig.* 38

Pl. *Rep.* 10; *Phlb.* 48ab

3. Milován tedy může být i zármutek. Každý člověk se chce jistě radovat. A i když nikoho netěší být nešťastným, přesto těší projevit druhému soucit. Je snad to, že soucítění se neobejde bez zármutku, důvodem, proč je milován i zármutek? Plyne to z pramene přátelství. Kam ten pramen ale směřuje? Kam teče? Proč se vlévá do dravého proudu bublající smůly, do hrozného příboje ohavných vášní, ve které se vlastní volbou proměňuje a obrací, a tak se odklání a odvrací od nebeské průzračnosti? Má se tedy soucit zavrhnout? V žádném případě. Někdy lze zármutek milovat. Vyvaruj se ale, má duše, nečistoty, pod ochranou mého Boha, Boha našich otců, chvályhodného a vyvýšeného navěky — vyvaruj se nečistoty!

Dan 3,52–55

Ani teď jistě nepostrádám soucit, ale tehdy v divadle jsem se radoval s milenci, kteří spolu nestydatě dováděli, ačkoliv to jen předváděli v divadelní hře. A když jeden

ti — jako neovladatelnou chuť poznávat věci, které nejsou Bůh, a brání tak pravému poznání Boha a duše.

nimi s nestoudným studem, že jsem nebyl jako oni. Stýkal jsem se s nimi, měl jsem někdy radost z jejich přátelství, ale vždy mě děsily jejich činy — jejich výstřední kousky, kterými neúnavně pronásledovali počestné, nic netušící lidi a zneklidňovali je — jen tak pro legraci a radost ze zlomyslností. Nic se tak nepodobá ďábelským činům jako toto jejich jednání. Jak je tedy nazývat správněji než rozvratníky? Vždyť byli sami dříve rozvráceni a zkaženi zlými duchy, kteří se jim posmívali a tajně je svedli, aby si libovali ve výsměchu a klamání druhých.

Ciceronův Hortensius

4. 7. Ve společnosti těchto lidí jsem ještě v nezralém věku studoval knihy věnované výmluvnosti, ve které jsem toužil vyniknout a uspokojit tak odsouzeníhodnou a nicotnou touhu vychloubat se před lidmi. A tak jsem v rámci obvyklého studia narazil na knihu jakéhosi Cicerona, u něhož skoro všichni obdivují jazyk, ale ne už jeho ducha. Tato kniha pobízela čtenáře ke studiu filozofie a nazývala se *Hortensius*.[8] Tato kniha změnila mé city k tobě, Pane, změnila mé modlitby a učinila zcela jinými i moje přání a mé touhy. Náhle pro mě ztratily hodnotu všechny prázdné naděje a s neuvěřitelným žárem v srdci jsem zatoužil po nesmrtelnosti, jakou dává moudrost.
Lk 15,18.20 A začal jsem se zvedat, abych se k tobě vrátil. Nezabýval

8 Cicero sepsal svého *Hortensia*, inspirovaného Aristotelovým *Protreptikem*, roku 45 př. Kr., avšak spis se nedochoval (s výjimkou fragmentů, z nichž mnohé nacházíme u Augustina). Je tedy otázkou, o jak kvalitní filozofické dílo se jednalo. Vyvracelo Hortensiův názor, že studium filozofie nemá žádný společenský význam a nemůže člověka dovést k blaženosti, a Augustina pro filozofii opravdu nadchlo. V X. knize Augustin z *Hortensia* čerpá ve své nauce o zdrojích blaženosti. Spis bude citovat až do konce svého života.

jsem se tou knihou proto, abych zdokonaloval svůj jazyk — na to mi tehdy v devatenácti letech dávala peníze moje matka; otec před dvěma lety zemřel — nezabýval jsem se tím tedy, abych si zdokonaloval svůj jazyk: kniha na mě působila přesvědčivě ne tím, jak byla napsána, ale co se v ní říkalo.[9]

8. Jak jsem planul, můj Bože, jak jsem planul touhou povznést se znovu od věcí pozemských k tobě, a nevěděl jsem, co se mnou uděláš! U tebe je totiž moudrost. Láska k moudrosti se řecky nazývá „filosofia" a tu ta četba ve mně roznítila. Někteří nás filozofií svádějí, když tímto velikým, lichotivým a důstojným jménem okrašlují a přizdobují svá bludná učení, a skoro všichni takoví dřívější i současní filozofové jsou v té knížce vyjmenováni a odhaleni. Osvědčuje se zde ono spasitelné napomenutí tvého Ducha, pronesené tvým dobrým a zbožným služebníkem: *Dejte si pozor, aby vás někdo nesvedl prázdným a klamným filozofováním, založeným na lidských bájích, na vesmírných mocnostech, a ne na Kristu. V něm je přece vtělena všechna plnost božství.* Job 12,13.16 Kol 2,8n

Já jsem v té době — ty to, Světlo mého srdce, víš — neznal tato apoštolova slova, ale potěšilo mě toto povzbuzení, abych si zamiloval, hledal, následoval, přisvojil si a držel se ne toho či onoho směru, ale samotné moudrosti, ať už by byla jakákoli. Byl jsem tím spisem nadšen, uchvácen a zapálen. A mé nadšení oslabovalo jenom to, že se tam nevyskytovalo Kristovo jméno,[10] protože toto jméno díky tvému milosrdenství, Pane, toto jméno mého Spasitele, tvého Syna, zbožně sálo s mateřským mlékem už v útlém Tob 3,16; 8,9; Žl 68,6; Jan 21,15n Žl 24,7

9 Augustin často kritizuje soudobé řečnictví, že se stará mnohem víc o formu než o obsah.

10 I toto místo ukazuje, že Augustin se o Krista nikdy nepřestal zajímat. Jeho problém tkvěl v heretické christologii manichejců, v špatném výkladu Písma a v mravní neuspořádanosti vlastního života.

věku mé srdce a v hloubi si to jméno uchovalo, a cokoliv postrádalo toto jméno, i kdyby to bylo sebevíc učené, vybroušené a věrohodné, mě nebylo schopno zcela uchvátit.

Písmo a jeho odmítnutí

5. 9. Rozhodl jsem se tedy zaměřit pozornost na svatá Písma a přesvědčit se o tom, jaká jsou. A vidím věc, jakou neprozkoumají pyšní a jaká se neodkryje ani maličkým, jež je při vstupu nízká, ale postoupíme-li dál, je vznešená a zahalená tajemstvím. A já jsem do ní neuměl vstoupit a sklonit šíji k jejím stopám. Tak, jak teď mluvím, jsem ale tehdy neuvažoval; když jsem se zabýval Písmem, zdálo se mi ve srovnání s důstojností Ciceronovou bezcenné.[11] Moje povýšenost se vzpírala jeho prostotě a můj důvtip nepronikl do jeho hloubky. Písmo je totiž takové, že roste s maličkými; ale já jsem pokládal za nedůstojné být maličkým a nadmutý pýchou jsem sám sobě připadal veliký.

Jak 4,6; 1 Petr 5,5

Př 7,27

Mt 7,27

Manichejci

6. 10. A tak jsem se dostal mezi pyšné blázny, lidi velmi tělesné a užvaněné,[12] v jejichž ústech se skrývaly ďábelské nástrahy a lep, který připravili přimícháním slabik tvého jména a jmen Pána Ježíše Krista a Přímluvce, našeho Utě-

1 Tim 3,7; 2 Tim 2,26

Jan 16,7

11 Prostý a v původním jazyce často i defektní jazyk biblických spisů (a o to víc pak jazyk nedokonalého latinského překladu z 2. až 3. století) církevní otcové často zmiňují jako kámen úrazu pro člověka, který se s ním poprvé setkává (srov. Jeroným, *Ep.* 22, 30). Augustin řeší problém katechumenů s otřesným jazykem Písma v *De catechizandis rudibus* 8, 12 — 9, 13.

12 Řeč je o manichejcích, kteří se považovali za autentické, čisté křesťany: viz úvod, s. 13.

šitele Ducha Svatého. Měli tato jména neustále ve svých ústech, ale byl to jen zvuk a hluk jazyka, jinak v jejich srdci nebylo pravdy. A říkali: „Pravda... pravda...“ — mnozí z nich mi tu „pravdu“ říkali, ale žádná pravda v nich nikdy nebyla. Říkali lži nejen o tobě, který jsi opravdu Pravda, ale i o prvcích tohoto světa, o tvém stvoření. Měl jsem i to, co o nich filozofové pravdivě vykládali, pominout z lásky k tobě, můj nejdobrotivější Otče, Kráso nade všechny krásy.

Joz 1,8

Jan 14,6

Kol 2,8

Ó Pravdo, Pravdo, jak hluboce a niterně po tobě vzdychal můj duch, když mi tebe často a mnoha způsoby hlásali pouhým slovem i v řadě objemných knih. Hladověl jsem po tobě, ale oni mi na mísách místo tebe podávali slunce a měsíc, tvá krásná díla, ale přece jen, byla to tvá díla — ne ty — a ani ne ta nejdůležitější... Důležitější než tato materiální stvoření, i když září na nebi, jsou totiž tvá duchovní díla. Ale já jsem nehladověl a nežíznil ani po těch důležitějších dílech, ale po tobě samém, po tobě, Pravdo, u níž není změny ani stínu způsobeného otáčením. A na těch mísách mi teď přinášeli oslnivé přeludy: bylo jistě lepší, přinejmenším pro naše oči, milovat samotné slunce než ty výmysly, které skrze oči klamaly mysl. A přesto jsem tehdy jedl, protože jsem ten pokrm pokládal za tebe, ne však nějak dychtivě, protože v mých ústech nezanechával chuť, jakou máš ty. Ty prázdné výmysly — tos nebyl ty: ten pokrm mě nezasytil, měl jsem naopak ještě větší hlad. Jídlo, o němž se nám zdá, se velmi podobá jídlu, když bdíme, a přece nás, když spíme, nenasytí — protože spíme. Ale ty věci se nijak nepodobaly tobě, Pravdo, jak ke mně nyní promlouváš: byly to tělesné přeludy, vymyšlená tělesa — ve srovnání s nimi máme o těch opravdových tělesech, jež vidíme tělesným zrakem na nebi i na zemi, větší jistotu. Vidíme je stejně jako zvířata a ptáci a máme o nich větší jistotu, než když si je představujeme. A i představy o těchto tělesech v sobě obsahují větší jistotu, než když podle

Mt 5,6; 1 Kor 4,11

Jak 1,17

Výuka v Římě

12. 22. Začal jsem tedy horlivě konat to, kvůli čemu jsem do Říma přišel — vyučovat řečnictví — a nejdřív jsem v domě shromáždil ty, kdo mě už znali a díky nimž jsem se začal pozvolna stávat známým. A zjistil jsem, že v Římě se dějí jiné věci, jaké jsem v Africe nezažil. Tak jak mi bylo řečeno, opravdu nedochází k tomu, že by tu zkažení mladíci působili zkázu; říká se však: „mnoho mladíků se najednou umluví na tom, že nezaplatí svému učiteli a přesunou se k jinému; jsou věrolomní a víc u nich platí jejich láska k penězům než spravedlnost." Ž l 138,22 Ze srdce jsem je proto nenáviděl, ale ne dokonalou nenávistí:[19] spíš jsem je nenáviděl proto, že jsem od nich utrpěl bezpráví, než proto, že se vůči někomu bezpráví Ž l 73,27 dopustili. Jistě jsou takoví ohavní lidé: tobě se zpronevěřují, když milují pomíjivé hříčky času, špinavý zisk, jenž poskvrňuje ruku, která po něm sahá; když objímají pomíjivý svět a pohrdají tebou, který stále trváš a voláš prodejnou lidskou duši, a když se vrátí, odpouštíš jí. I dnes ještě takové špatné a pokřivené studenty nenávidím, ale zároveň je miluji jako ty, které je třeba napravit, aby před penězi dávali přednost té vědě, jíž se učí, a před ní pak tobě, Bože, Pravdo a Hojnosti bezpečného dobra a nejčistší Pokoji. Tehdy jsem je však kvůli sobě spíš nechtěl strpět, než že jsem chtěl, aby se kvůli tobě stali dobrými.[20]

19 Augustin zde naráží na verš Ž l 138,22 Vulg.: *perfecto odio oderam illos, inimici sunt mihi*. Důvody jeho nenávisti totiž nebyly nezištné, měl mít v nenávisti jejich špatné jednání, protože se nelíbilo Bohu, a ne je samé, protože se na Augustinovi dopouštěli nespravedlnosti.

20 Podobné výhrady vůči studentům nacházíme i u Augustinových současníků, např. alexandrijského učitele Palladia či antiošského řečníka Libania.

Odjezd do Milána

13. 23. Když napsali z Milána do Říma prefektovi města, aby jim obstaral učitele rétoriky, kterému by byla hrazena cesta z veřejných prostředků, s pomocí přátel opojených těmi manichejskými nesmysly (že tam mám odejít, abych se s nimi už nestýkal, ani jeden z nás nevěděl) jsem usiloval o to, aby tam tehdejší prefekt Symmachus poslal mne, poté co schválí mou řeč na zadané téma.[21]

A tak jsem přišel do Milána k tvému zbožnému ctiteli biskupu Ambrožovi, který byl znám jako jeden z nejlepších na světě:[22] jeho rázné promluvy poskytovaly tvému lidu vybranou pšenici, olej radosti a střízlivé opojení vínem.[23] Tys mě bez mého vědomí přivedl k němu, aby on přivedl mě s mým vědomím k tobě. Ten Boží muž mě otcovsky přijal a jako biskup se s láskou velmi zajímal o mé putování. Já jsem si ho nejdřív zamiloval ne jako učitele pravdy — protože jsem už téměř nedoufal, že bych ji v tvé církvi našel —, ale jako člověka, který je ke mně laskavý.

Žl 147,14 • Ambr. *Hymn.* I 7,23n; *Cain et Abel* 1, 5 (19) • Žl 44,8 • Dt 33,1; 1 Král 9,7; 2 Král 1,9; 2 Kron 8,14; 1 Tim 6,11; 2 Tim 3,17 • 1 Tim 3,2

21 Quintus Aurelius Symmachus († 402) byl představitelem římské pohanské aristokracie a prefektem města Říma roku 384/5. Do této doby spadá také jeho slavný spor s biskupem Ambrožem o sochu Vítězství v kurii římského senátu, kterou dal několik let předtím odstranit císař Gratianus. Dochovalo se devět knih Symmachových dopisů.

22 Milán (Mediolanum) byl v té době císařským městem, kde sídlili císař Gracián, Valentinián II. a Theodosius; Augustin sem doputoval právě v okamžiku největší slávy města, které v nejlepších barvách vykresluje básník Ausonius (*Ordo urbium nobilium* 7), ale také v nejlepších letech biskupské služby Ambrožovy († 397). Ambrož podobně jako Symmachus pocházel z římské aristokratické rodiny, byl biskupem města od 7. prosince 374.

23 Srov. Ambrožův hymnus *Splendor paternae gloriae*, verše 21–24: *Christusque nobis sit cibus / potusque nobis sit fides, / laeti bibamus sobriam / ebrietatem spiritus.* — „Náš pokrm ať je Kristus / a víra buď nám nápojem. / Pijme s radostí střízlivé / duchovní opojení" (přel. D. Vopřada). Idea pochází od Filóna Alexandrijského jako popis extatického poznání Boha. Srov. Plotinos, *Enn.* VI 7, 35, ale i Paulinus z Noly, *Carmina* 24, 685–686 a 27, 104–105.

Bedlivě jsem poslouchal jeho kázání pro lid, ne však s tím záměrem, který jsem měl mít, ale abych zkoumal jeho řečnickou obratnost — jestli odpovídá jeho pověsti, nebo jestli je menší či větší, než se tvrdí. Napjatě jsem poslouchal jeho slova, ale to, co říká, mě nezajímalo a pohrdal jsem tím. Radoval jsem se z toho, jak je jeho řeč příjemná: i když byla učenější, nebyla tak živá a obveselující jako Faustova — to se týká způsobu jeho řeči. U ostatních věcí nebylo co srovnávat, neboť Faustus bloudil v manichejských klamech, zatímco Ambrož tím nejzdravějším způsobem po-
Žl 118,155 učoval o spáse. Daleko je spása od hříšníků, jakým jsem byl tehdy já. A přesto jsem se k ní pomalu a nevědomky přibližoval.

14. 24. I když jsem netoužil poučit se o tom, co Ambrož říkal, a jen jsem poslouchal, jak to říká — když jsem totiž ztratil naději, že se člověku k tobě otevírá cesta, zbýval mi jen takovýto nicotný zájem —, přesto do mého ducha spolu se slovy, jež se mi líbila, pronikal také obsah, o nějž jsem se nestaral; nebyl jsem to totiž schopen oddělit. A když jsem otevíral své srdce, abych zachytil, jak dovedně promlouvá, vcházelo do mě i to, jak pravdivě promlouvá. Dělo se to ale postupně. Nejdřív se mi totiž začalo zdát, že bych ty věci mohl obhajovat, pak jsem usoudil, že katolická víra, v jejíž prospěch, jak jsem se domníval dřív, se nedá proti manichejským námitkám nic říci, se dá bez rozpaků zastávat, obzvláště poté, co jsem ho slyšel častěji řešit to či ono nejasné místo ze Starého zákona, kterými jsem se já mučil, protože jsem je chápal doslovně.

Když mi tedy vysvětlil řadu míst z oněch knih v duchovním smyslu, skoncoval jsem alespoň se svým zoufal-
Mt 5,17; 7,12; Lk 16,16 stvím, kvůli němuž jsem byl předtím přesvědčený, že těm, kdo se zříkají Zákona a Proroků[24] a vysmívají se jim, nelze

24 Tím se myslí Starý zákon.

nijak odporovat. Nedomníval jsem se ale hned, že se mám držet katolické cesty, protože i ona může mít své učené obhájce, kteří výřečně a ne nesmyslně vyvracejí námitky, ani že mám zavrhnout ono učení, jehož jsem se držel — protože strany na tom byly s obhajobou stejně. A tak se mi katolická strana nezdála jako poražená, ale nejevila se mi dosud ani jako vítěz.

25. Tehdy jsem s velkým úsilím zaměřil svého ducha na to, jestli bych mohl nějakými jistými důkazy usvědčit manichejce z klamu. Kdybych si byl dokázal představit duchovní podstatu, hned by se byly všechny ty konstrukce rozpadly a můj duch by se jich zbavil; to jsem ale nedokázal. Ale přesto jsem se domníval, čím víc jsem o tom uvažoval a porovnával, že názor většiny filozofů na tento hmotný svět a celou přírodu, jak je poznává tělesný smysl, je mnohem pravděpodobnější. A tak jsem jako Akademici, jak se to o nich říká, o všem pochyboval a kolísal mezi tím vším. Rozhodl jsem se opustit manichejce, protože jsem v tomto čase pochybností usoudil, že bych v této sektě neměl dále zůstávat, když jsem před ní dal přednost některým filozofům. Těmto filozofům jsem ale naprosto odmítal svěřit léčbu své nemocné duše, protože neznali spasitelné Kristovo jméno. Proto jsem se rozhodl být katechumenem v katolické církvi, kterou mi doporučovali rodiče, tak dlouho, dokud mi nezazáří něco jistého, kam bych zamířil své kroky.[25] Mt 9,35; Lk 9,1

25 Augustin byl katechumenem už od dětství (I 11, 17) a zdá se, že katolická církev ho nikdy nepřestala přitahovat a provokovat, i když dlouhá léta patřil k manichejcům. S příchodem do Milána tedy začíná jeho návrat ke katolickému křesťanství.

s těmi, kdo ji doprovázeli, protože vyhledávala zbožnost, a ne rozkoš.

A tak když zjistila, že slavný kazatel a zbožný biskup to zakázal i těm, kdo to konali střízlivě — jednak aby se nedávala opilcům příležitost k nadměrnému pití, ale i proto, že se to velice podobalo pohanským pověrám,[3] parentáliím —, velmi ochotně od toho upustila a naučila se od té doby přinášet k hrobům mučedníků namísto košíku naplněného plody země srdce naplněné mnohem čistšími obětními dary. Co mohla, dala chudým a slavila tam společenství Pánova těla: jeho v utrpení následovali mučedníci, kteří se obětovali a byli korunováni.

Ambr. *Hel.* 62

Přesto se mi zdá, Pane, můj Bože — a tak to je před tvou tváří v mém srdci —, že by se moje matka nejspíš tak snadno toho zvyku nevzdala, kdyby to zakázal někdo jiný, koho by nemilovala jako Ambrože. Jeho ale kvůli mé spáse velmi milovala a také on si ji zamiloval kvůli tomu, jak velice zbožně žila, jak horlivě konala dobré skutky a pravidelně navštěvovala kostel. Proto ji přede mnou, když se se mnou setkal, často chválil a blahopřál mi, že mám takovou matku, nevěděl ale, jakého má ona syna. Já jsem o tom všem pochyboval a domníval jsem se, že není možné najít cestu k životu.

Řím 12,11 • 1 Tim 5,10; 6,18

Žl 15,11; Sk 2,28

Biskup Ambrož

3. 3. Nevzdychal jsem ještě při modlitbě, abys mi přišel na pomoc: můj neklidný duch se zabral do hledání a vrhal se do filozofických diskusí. Ambrože jsem pokládal za

3 Součástí svátku *Parentalia*, slaveného v týdnu před 21. únorem, byly také oběti předkům. Jako biskup v Hipponě se Augustin snažil této formě křesťanské zbožnosti, jež sváděla k pohanské interpretaci, postavit. Marně.

člověka podle světských měřítek šťastného, protože mu prokazovalo úctu tolik mocných lidí; jen jeho celibát se mi zdál náročný. Jakou naději v sobě choval, s jakými pokušeními ve svém postavení musel zápasit, co bylo jeho útěchou v protivenstvích a jaké lahodné potěšení si vychutnávala jeho skrytá ústa — ta v jeho srdci, když přežvykovala tvůj chléb —, to jsem si neuměl představit a dosud jsem to nezakusil.

On ale nevěděl ani o mé palčivé nerozhodnosti, ani o nebezpečné léčce. Nemohl jsem se ho totiž zeptat, na co Žl 56,7
jsem chtěl a jak jsem chtěl, protože mě od jeho sluchu i úst oddělovaly zástupy ustaraných lidí, jimž v jejich slabosti sloužil: a když nebyl s nimi, což byly jen krátké přestávky, posiloval buď tělo nutnou potravou, nebo ducha četbou. Když četl, očima procházel stránky a v srdci zkoumal, jak tomu rozumět, ale jeho hlas i jazyk odpočívaly. Často, když jsme u toho byli přítomni (nikdo totiž neměl zakázáno vejít a nebylo zvykem ohlašovat mu příchozího), viděli jsme ho číst takto tiše,[4] a nikdy jinak. Poseděli jsme delší čas v tichu — vždyť kdo by si dovolil obtěžovat tak soustředěného člověka? — a došlo nám, že nechce, aby během té krátké chvíle, která se náhodou naskytla k osvěžení jeho mysli, kdy mohl odpočívat od hluku týkajícího se cizích záležitostí, byl odvoláván k něčemu jinému. Snad se tím chtěl vyhnout tomu, aby nemusel pozornému posluchači, jenž by byl na pochybách nad temnějším místem z autora, kterého četl, to místo vysvětlovat nebo vykládat některé obtížnější otázky; kdyby tomu věnoval čas, přečetl by

4 Až do středověku bylo běžné číst nahlas. Literární texty byly určeny k předčítání — četba zahrnovala celého člověka, jak ukazuje i metafora „přežvykování" biblického textu. Ještě *Řehole Benediktova* (48, 5) napomíná mnichy, aby při četbě na lůžku nerušili své sousedy. Ambrož není vynálezcem četby potichu, zmiňuje se o ní už Cicero, *Tusculanae disputationes* V 40, 116. Augustin si v Písmu čte potichu i během klíčové scény svého obrácení (VIII 12, 29).

méně svazků, než kolik chtěl. Víc než spravedlivým důvodem, proč četl potichu, mohla být snaha šetřit si hlas, protože velmi snadno ochraptěl, ale ať to onen muž dělal s jakýmkoliv úmyslem, byl to jistě úmysl dobrý.[5]

4. Určitě mi však nebyla dána žádná možnost vyzvědět, co jsem toužil získat z Ambrožova srdce — z tvé tak svaté věštírny —, vyjma chvil, kdy mi mohl krátce naslouchat. Ale to, abych mu vylíčil svou palčivou nerozhodnost, si žádalo, aby byl volný po delší čas, jenže ten se nikdy nenašel. Slyšel jsem ho ovšem každou neděli uprostřed lidu poctivě
2 Tim 2,15 hlásat slovo pravdy a stále více jsem se utvrzoval v přesvědčení, že všechny ty uzly rafinovaných pomluv, které proti božským knihám splétali ti, kdo nás klamali, se dají rozplést.

Gn 1,26n; 9,6 Zjistil jsem také, že učení o tom, že jsi člověka stvořil k svému obrazu, tvé duchovní děti, jež jsi skrze milost znovuzrodil z katolické matky,[6] nechápou v tom smyslu, že by o tobě věřili a smýšleli, jako bys byl ohraničen tvarem lidského těla. I když jsem o tom, jak je to s duchovní
1 Kor 13,12 podstatou, neměl ani chatrné, ani nejasné tušení, přesto jsem se s radostí zastyděl nad tím, že jsem tolik let útočil ne na katolickou víru, ale na výtvory své tělesné obrazotvornosti.

Byl jsem ale tím pošetilejší a bezbožnější, že o čem jsem měl mluvit, abych to získal, o tom jsem mluvil, abych to

5 Těžko hledat výmluvnější kontrast k výřečnému Faustovi v V. knize než Ambrože zde. Ačkoli v této scéně nacházíme mlčícího Ambrože, Augustina nakonec přitáhne moudrost, o níž hovoří. Jednalo se přitom o vědomou Ambrožovu strategii, jak prozrazuje jeho *Expositio psalmi CXVIII* IV 18: „Církev chválí krásu ženichovu. Každý mu přináší větší chválu, činí-li tak potichu a s láskou. I věrný vykladač tajemství ji zvěstuje nejlépe, mlčí-li. Neboť kdo rozhlašuje tajemství, ubírá Kristu na půvabu." Je zajímavé, že na potíže s hlasem si stěžoval i Augustin (IX 2, 4).

6 Rozumí se z katolické církve.

káral. Ty totiž, Nejvyšší i Nejbližší, Nejskrytější i Nejpřítomnější, v sobě nemáš nějaké větší a nějaké menší části, ale jsi všude celý a nikde nejsi ohraničen prostorem a nemáš tuto tělesnou podobu — a přece jsi stvořil člověka k svému obrazu, a hle, on se od hlavy až k patě nachází v prostoru. Žl 9,3; 91,2 Plot. *Enn.* III 9, 4; V 5, 8–9 • Gn 1,26n; 9,6

Nauka církve

4. 5. Když jsem tedy nevěděl, jakým způsobem tento tvůj obraz existuje, měl jsem tlouct a položit otázku, jak se tomu má věřit, a ne se tomu posmívat a odporovat, jako kdyby se tomu takhle opravdu věřilo. V mém nitru hlodala tím trýznivější starost o to, čeho se mám držet jako jistého, čím víc jsem se styděl za to, že jsem se tak dlouho nechal podvádět a klamat ujišťováním, že je něco jisté, a že jsem, já mluvka, tolik nejistých věcí ve svém dětinském bloudění a vzrušení prohlašoval za jisté. Že to byly lži, se mi vyjasnilo až později. Bylo každopádně jisté, že to byly věci nejisté, a že kdysi, když jsem v bojovné zaslepenosti obviňoval tvou katolickou církev, jsem je pokládal za jisté; a i když jsem dosud nebyl přesvědčen, že církev učí pravdu, přece neučí to, z čeho jsem ji těžce obviňoval. Mt 7,7

A tak jsem se zděsil, zastyděl jsem se a měl jsem radost, můj Bože, že jediná církev — tělo tvého Jediného, v níž bylo na mě jako na dítě vloženo Kristovo jméno — si nelibuje v dětinských hloupostech ani nemá ve své zdravé nauce nic, co by tebe, Stvořitele všeho, vtěsnávalo do sebevětšího a seberozlehlejšího prostoru, který byl ale ze všech stran omezen obrysy údů lidského těla. Žl 6,11 Kol 1,18.24 2 Mak 1,24; Ambr. *Hymn.* I 2, 1

6. Radoval jsem se i z toho, že stará Písma Zákona a Proroků se mi už nepředkládají, abych je četl z toho úhlu pohledu, jaký se mi zdál dříve nesmyslný; tehdy jsem ob-

Žl 101,13

Žl 84,6 • Job 42,6 VL • Žl 18,15; Dan 3,41 • Kaz 12,11; Sk 9,5; Verg. *Aen.* XI 337

Zj 3,18

8. 12. Ty však, Pane, trváš na věky, ale na nás se navěky nezlobíš, protože ses slitoval nad prachem a popelem a zalíbilo se ti přetvořit před svou tváří mé znetvoření. A poháněls mě vnitřními bodci, abych nenalezl klid, dokud tě svým vnitřním zrakem s jistotou nepoznám. Tajemným lékem z tvé ruky mizela má nadutost a zkalený a zatemněný zrak mé mysli se působením léčivých bolestí jako palčivou oční mastí[12] den za dnem stále více uzdravoval.

Četba knih platoniků

Př 3,34 LXX; Jak 4,6; 1 Petr 5,5

Jan 1,14

Jan 1,1-12

9. 13. Nejprve jsi mi chtěl ukázat, jak se stavíš proti pyšným, ale pokorným dáváš milost, a jak velkým milosrdenstvím bylo, žes lidem ukázal cestu pokory, když se tvé Slovo stalo tělem a přebývalo mezi lidmi.[13] Prostřednictvím jednoho člověka, nesmírně nadutého pýchou, ses mi postaral o nějaké knihy platoniků, přeložené z řečtiny do latiny, a já jsem si zde přečetl ne přímo těmito slovy, ale obsahově totožný názor, podepřený mnoha různými argumenty, že *na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha a Bůh byl Slovo. To bylo na počátku u Boha. Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic, co bylo učiněno. V něm byl život*

12 Obraz Krista potírajícího oči člověka mastí, který se v Augustinově díle často objevuje, je převzat od Cypriána (*De opere et eleemosynis* 14).

13 Tento odstavec se nachází přesně ve středu *Vyznání* a popisuje zásadní obrat v Augustinově myšlení, spojený s objevem „knih platoniků". Augustin neříká, že se stává novoplatonikem, ale tvrdí, že díky jejich knihám se mu dostalo nového světla. Koneckonců odstavec nauku obsaženou v těchto knihách shrnuje za pomoci biblických citátů a jeho kritiku novoplatonismu nalezneme už v raných dialozích z Cassiciaka (např. *Contra Academicos* III 18, 41). Novoplatonikům především vytýkal, že nepřijali Kristovo vtělení. Nevíme, o jaké knihy šlo: nejspíš o překlad některých Plotinových a Porfyriových traktátů, pořízený Mariem Victorinem.

a život byl světlem lidí. A světlo svítí v temnotách a temnoty ho nepohltily. A lidská duše, i když *svědčí o světle*, přece není sama *tím světlem*, ale Slovo, Bůh, je *pravé světlo, které osvěcuje každého člověka, přicházejícího na tento svět. A na tomto světě bylo a svět povstal skrze ně, ale svět ho nepoznal.* Jan 1,1–5.8–10

Avšak to, že *do vlastního přišel, ale vlastní ho nepřijali*, a že *všem, kdo ho přijali, dal moc stát se Božími dětmi, těm, kdo věří v jeho jméno*, jsem tam nečetl. Jan 1,11n

14. Četl jsem tam také, že Slovo, Bůh, se nezrodil z těla ani z krve ani z vůle muže ani z vůle těla, ale z Boha. Ale to, že *se Slovo stalo tělem a přebývalo mezi námi* jsem se tam nedočetl. Vypátral jsem v těch knihách (i když to bylo vyjádřeno různě a mnoha způsoby), že *Syn, ačkoliv má podobu Otce, nepokládal za svou kořist, že je rovný Bohu*, protože má tutéž přirozenost, ale v těch knihách už nestálo, že *sám sebe se zřekl, vzal na sebe přirozenost služebníka, stal se podobným lidem a byl navenek jako každý člověk, ponížil se a byl poslušný až k smrti, a to k smrti na kříži. Proto ho také Bůh povýšil* ze smrti *a dal mu jméno, které je nad každé jiné jméno, aby při Ježíšově jménu pokleklo každé koleno na nebi, na zemi i v podsvětí a každý jazyk k slávě Boha Otce vyznal, že Ježíš je Pán.* Jan 1,13n · Jan 1,14 · Flp 2,6n Vulg. · Flp 2,7–11

Dále tam je, že tvůj jednorozený Syn zůstává přede všemi věky a nade všemi věky beze změny, souvěčný s tebou, a že *z jeho plnosti* dostávají duše svou blaženost, a moudrými se stávají tím, že mají účast na Moudrosti, která je obnovuje, i když zůstává v sobě. Ale že *Kristus v stanovený čas zemřel za hříšníky a ty jsi ani vlastního Syna neušetřil, ale vydal ho za nás za všechny*, tam není. Tys totiž tyto věci skryl před moudrými a odhalils je maličkým, aby k němu přišli všichni, kdo se lopotí a jsou obtíženi, a on je občerstvil, neboť je tichý a pokorný srdcem. Tiché povede ke správnému jednání a mírné bude učit své cestě, popatří na naši pokoru a bídu a odpustí nám všechny hříchy. Jan 1,16 · Mdr 7,27 · Řím 5,6 • Řím 8,32 · Mt 11,25 · Mt 11,28n · Žl 24,9 · Žl 24,18

Ale ti, kdo se nadnášejí na kothurnech[14] jakési vyšší vědy, ho neslyší, jak říká: *Učte se ode mě, neboť jsem tichý a pokorný srdcem, a naleznete pro své duše odpočinek*, a ačkoliv
Řím 1,21 Boha poznali, přece ho jako Boha nectí a neprojevují mu vděčnost, ale jejich uvažování nevede k ničemu a jejich
Řím 1,22 nemoudrá mysl se zatemňuje. Tvrdí, že jsou moudří, a zatím se stali blázny.

15. Proto jsem tam také četl, že slávu tvé neporušitel-
Řím 1,23 nosti zaměnili za modly a různá vyobrazení porušitelného člověka, ptáků, čtvernožců a hadů, tedy za egyptský
Gn 25,33n pokrm, pro který ztratil Ezau své prvorozenství,[15] když
Ex 32,1–6 prvorozený národ místo tebe uctíval hlavu čtvernožce,
Sk 7,39 srdcem se zase obrátil k Egyptu[16] a svou duši, tvůj obraz,
Žl 105,20 skláněl před sochou býka, který požírá trávu.

To jsem tam našel, ale nenasytil jsem se tím. Zalíbilo
Žl 118,22 se ti totiž, Pane, sejmout z Jakuba potupu ponížení tak,
Řím 9,12 • Žl 78,1 aby starší sloužil mladšímu, a povolal jsi do svého dědictví pohany. I já jsem k tobě přišel z pohanů a zaměřil jsem pozornost na zlato, které podle tvé vůle odnesl tvůj
Ex 12,34 lid z Egypta, protože bylo tvé, ať bylo kdekoliv. A Athéňa-
Sk 17,28 nům jsi skrze svého Apoštola řekl, že v tobě žijeme, hýbáme se a jsme, jak to říkaly i některé jejich autority, a odtud byly jistě i ty knihy.[17] A nezaměřil jsem pozornost

14 Kothurn byla původně bota s vysokou podešví nošená na jevišti při tragédiích, v době císařské se už zvýšila do podoby dřevěných chůd. Kothurn je symbolem nadnesené, patetické řeči.

15 Ezau v patristické exegezi často představuje židovský národ, Jakub církev povolanou z pohanů.

16 Egypt často představuje pro křesťanské autory synonymum modlářství, egyptské zlato je podle Augustina platonismus — i to poukazuje na odstup, který vůči němu Augustin měl (srov. i *De doctrina christiana* II 40, 60). Stejně jako Ambrož, byl i Augustin přesvědčen, že Platón odvodil své učení z židovských Písem během svého pobytu v Egyptě (*Retractationes* II 4, 2). Z Egypta pocházel i Plotinos.

17 Athény tu jsou symbolem filozofie; Plotinos i Porfyrios vyučovali v Římě.

na egyptské modly, kterým jako oběť přinášeli tvé zlato ti, kdo vyměnili pravdu Boží za lež a uctívali tvora a klaněli se mu místo Stvořiteli. Řím 1,25

Marný pokus o extázi

10. 16. A tohle mě povzbudilo k tomu, abych se vrátil k sobě, a pod tvým vedením jsem vstoupil do svého nitra, protože ses stal mým pomocníkem. Vstoupil jsem a okem své duše, byť slabým,[18] jsem nad tímto okem své duše a nad svou myslí uviděl nezměnitelné světlo: ne to obyčejné, viditelné každému tělu, ani jiné, větší, ale téhož druhu, které by snad jen mnohem a mnohem jasněji zářilo a svou mohutností by všechno naplnilo. Nebylo to takové světlo, ale jiné, úplně odlišné od všech ostatních. Ani nebylo nad mou myslí tak jako olej nad vodou nebo jako nebe nad zemí, ale bylo vyšší, protože mě stvořilo, a já byl nižší, protože jsem jím byl stvořen. Ten, kdo zná pravdu, zná to světlo, a kdo je zná, zná věčnost. To světlo zná láska.

Plot. *Enn.* V 1, 1 • Žl 29,11 • Lk 15,17; Plot. *Enn.* I 6, 9 • Plot. *Enn.* V 3, 9, 12 • Plot. *Enn.* I 6, 7, 12; VI 9, 9, 46

Ó věčná Pravdo, pravdivá Lásko a láskyhodná Věčnosti! Ty jsi můj Bůh, po tobě toužím dnem i nocí! A když jsem tě poprvé poznal, ujal ses mě, abych uviděl, že je něco, co bych měl vidět, ale že já nejsem dosud schopen to vidět. Udeřils můj slabý zrak, mocně jsi ve mně zazářil, až jsem se zachvěl láskou a hrůzou. A zjistil jsem, že jsem daleko od tebe, v kraji nepodobnosti,[19] a jako bych slyšel z výsosti

Žl 1,2; Jer 9,1 • Žl 26,10 • Plot. *Enn.* I 6, 7, 12-19 • Lk 15,13; Plot. *Enn.* I 8, 13; Pl. *Plt.* 273d6-e1

18 „Oční mast" aplikovaná v VII 8, 12 už částečně zabrala, ale Augustin dosud mnoho nevidí. Augustin rozlišuje mezi tělesným, duchovním a intelektuálním zrakem, z nichž je v zásadě neomylný jen třetí druh vidění (viz *De Genesi ad litteram* XII 25, 52).

19 Srov. *Enarrationes in Psalmos* 99, 5: „Stal ses nepodobným Bohu, když s od něj odešel daleko, stal ses mu podobným, když ses mu přiblížil." Představu, že vzdálenost od Boha přináší s sebou nepodobnost Bohu, nalezneme i u dalších křesťanských autorů.

tvůj hlas: „Jsem pokrm velkých: staň se velkým, a budeš mě jíst. A nebudeš mě ty proměňovat v sebe jako pokrm pro své tělo, ale budeš proměňován ve mne." Pochopil jsem, že káráš člověka za nepravost, a proto jsi způsobil, že se má duše ztrácí jako pavučina ve větru, a řekl jsem: „Copak pravda není ničím, protože se nerozkládá ani v konečném, ani v nekonečném prostoru?" A tys zdálky zavolal: Zajisté *já jsem, který jsem.*

Ex 3,14

A já jsem to uslyšel, jako se to slýchává v srdci, a hned nebylo o čem pochybovat, a snadněji bych pochyboval o tom, že žiji, než o tom, že existuje pravda, kterou je možno vidět a poznat ve stvořených věcech.

Plot. *Enn.* V 5, 2

Řím 1,20

Problém zla

11. 17. Zahleděl jsem se na ostatní věci, které jsou níž než ty, a viděl jsem, že ani úplně neexistují, ani úplně existují. Existují, protože jsou od tebe, neexistují, protože nejsou tím, čím jsi ty. Skutečně totiž existuje to, co bez proměny trvá. Mé štěstí je tedy přidržovat se Boha, protože když nebudu trvat v něm, nebudu moci trvat ani sám v sobě. On všechno obnovuje, i když trvá sám v sobě — a ty jsi můj Pán, bez tebe nemám štěstí.

Žl 72,28 LXX

Mdr 7,27

Žl 15,2

12. 18. Bylo mi také zřejmé, že jsou dobré věci, které podléhají porušení. Kdyby byly nejvyšším dobrem nebo kdyby nebyly vůbec dobré, nemohly by se porušit: jako nejvyšší dobro by byly neporušitelné, a kdyby dobrem vůbec nebyly, nebylo by v nich nic, co by se dalo porušit. Porušení působí škodu, ale neškodilo by, kdyby se nezmenšovalo dobro. Buď tedy porušení vůbec neškodí, což není možné, anebo, a to je naprosto jisté, všechny věci, které podléhají porušení, jsou zbavovány nějakého dobra. Jestliže ale budou zbaveny veškerého dobra, nebudou vůbec existovat. A jestliže

Plot. *Enn.* III 2, 5

budou existovat a nebudou už moci podlehnout porušení, stanou se lepšími, protože už zůstanou neporušitelné.

A co je zrůdnějšího než tvrdit, že věci zbavené veškerého svého dobra se tím stávají lepšími? Jestliže jsou totiž zbaveny všeho dobra, vůbec neexistují; pokud tedy existují, jsou dobré. A tak cokoliv existuje, je dobré.[20] Zlo, po jehož původu jsem pátral, není tedy podstatou, protože kdyby bylo podstatou, bylo by dobrem. Bylo by totiž buď nezničitelnou podstatou, a tedy velkým dobrem, nebo by bylo podstatou podléhající porušení, která, kdyby nebyla dobrá, nemohla by být porušena. Plot. *Enn.* I 7, 2

A tak jsem viděl a bylo mi naprosto zřejmé, že všechno, co jsi stvořil, je dobré, a vůbec neexistují žádné podstaty, které bys nestvořil. A protože jsi neučinil všechny věci stejné, je každá jednotlivě dobrá a všechny dohromady jsou velmi dobré, neboť náš Bůh stvořil všechno jako velmi dobré. Gn 1,31

13. 19. V tobě vůbec není zlo, a nejen v tobě, ale ani ve veškerém tvém stvoření, protože mimo tebe není nic, co by mohlo narušit a porušit řád, který jsi v něm ustanovil. Jen v některých částech stvoření jsou jednotlivosti, které pokládáme za zlé, protože s určitými věcmi nejsou v příslušném souladu; ale tytéž věci jsou v souladu s jinými a jsou dobré a jsou dobré i samy o sobě. A všechny tyto věci, které se k sobě vzájemně nehodí, se hodí k nižší části světa, kterou nazýváme „země", s níž je v souladu mračné a větrné nebe.

Ať už mě nenapadne říkat: „Tyto věci by neměly být." I kdybych se totiž díval na ně samé — a toužil bych zajisté po lepších —, přece bych tě musel chválit za ně samé, protože to, že se ti má vzdávat chvála, ukazují ze země obludy moře a všechny hlubiny, oheň, krupobití, sníh i led, bouřný vítr, který plní tvé slovo, hory a všechny pahorky, Žl 148,7-13

20 Viz též XIII 31, 46.

ovocné stromy a všechny cedry, všechna zvířata, divoká i krotká, plazi a okřídlené ptactvo. Králové země a všechny národy, knížata a všichni soudcové země, jinoši a s nimi panny, starci spolu s dětmi chválí tvé jméno. A protože tě
Žl 148,1-5 chválí i z nebes, ať tě chválí, náš Bože, na výsostech všichni tvoji andělé, všechny tvé zástupy, slunce a měsíc, všechny zářící hvězdy, nebesa nebes a vody, které jsou nad nebesy — ať chválí tvé jméno. A už jsem netoužil po něčem lepším, protože jsem přemýšlel o všech věcech jako o celku, a na základě zdravějšího úsudku jsem zvažoval, že i když jsou vyšší věci lepší než nižší, přece jsou všechny věci jako celek lepší než pouhé vyšší věci samotné.

Žl 37,4.8 Vulg. **14.** 20. Nemají zdravý rozum ti, jimž se nelíbí cokoliv na tvém stvoření, tak jako jsem ho neměl já, když se mi nelíbilo mnohé, co jsi stvořil. A protože se moje duše neodvažovala být nespokojena se svým Bohem, odmítala, aby to, co se jí nelíbilo, bylo tvým dílem. A odtud došla k názoru, že jsou dvě podstaty, a nenalézala pokoj a říkala nepřístojnosti. A odtud přešla k tomu, že si vytvořila boha vyplňujícího nekonečný prostor a domnívala se, že jsi to ty, a toho boha umístila ve svém srdci a stala se opět chrámem své modly, a to jsi musel zavrhovat. Ale poté, co jsi
2 Kor 6,16 mi — aniž jsem to věděl — k sobě přitiskl hlavu a zakryl
Žl 118,37 mi oči, aby neviděly marnost, ochabl jsem trochu a mé šílenství nadobro usnulo, a probudil jsem se v tobě a uviděl jsem, že jsi nekonečný, ale na jiný způsob, a tento pohled nevycházel z tělesných očí.

15. 21. A pohlédl jsem na jiné věci a viděl jsem, že ti vděčí za svou existenci, a že všechny ohraničené věci jsou v tobě, ale jiným způsobem: existují v tobě ne jako v nějakém prostoru, ale protože ty držíš všechno v ruce Pravdou,[21]

21 Tj. Kristem.

a všechny věci jsou pravdivé, jen pokud existují. A nepravda není nic než domněnka, že existuje to, co neexistuje. A poznal jsem, že věci jsou v souladu nejen se svým místem, ale i se svým časem, a že ty, který jediný jsi věčný, nezačals působit teprve po nespočitatelných časových obdobích, protože veškerá časová období, ta, která proběhla, i ta, která proběhnou, by neodešla ani nenastala, kdybys ty stále nepůsobil a netrval.

16. 22. A přesvědčil jsem se z vlastní zkušenosti, že není divné, když chléb, který je pro zdravá ústa pochoutkou, je pro nemocná ústa trestem, a když světlo příjemné očím zdravým je nesnesitelné pro choré oči. Hříšníkům se nelíbí tvá spravedlnost; a co teprve zmije nebo červ, které jsi stvořil jako dobré, vhodné pro nižší části svého stvoření — a hříšníci se hodí do těch nižších částí tím víc, čím víc jsou ti nepodobní, stejně jako se do vyšších částí hodí tím víc, čím víc se ti stávají podobnými.

A pátral jsem po tom, co je hříšnost, a nenašel jsem podstatu, ale jen převrácenost vůle odkloněné od nejvyšší podstaty — od tebe, Bože — k věcem nejnižším: vůle, která odvrhuje to, co je v ní nejvnitřnější, a pyšně se obrací k věcem vnějším. Sir 10,10 Vulg.

Extáze

17. 23. A podivoval jsem se, že už jsem miloval tebe, a ne nějaký přelud místo tebe. A nebyl jsem stálý v tom, abych se těšil ze svého Boha, a byl jsem unášen k tobě tvou krásou, ale hned jsem byl zase od tebe odtrháván svou tíží, a s pláčem jsem upadal k těm nižším věcem; tou tíží byly mé tělesné návyky. Plot. *Enn.* VI 9, 4, 16–23

Ale měl jsem tě stále na paměti a ani v nejmenším jsem nepochyboval, že jsi ten, ke komu musím přilnout — za-

Mdr 9,15 tím jsem k tobě ale nebyl schopen přilnout. Porušitelné tělo totiž zatěžuje duši a pozemský příbytek utlačuje mysl plnou starostí; a byl jsem si naprosto jist, že to, co je u tebe Řím 1,20 neviditelné — tvá věčná moc a božské bytí —, je možné už od počátku světa poznat z toho, co jsi stvořil.

Když jsem totiž zkoumal, na základě čeho jsem schvaloval krásu pozemských i nebeských těles a co mi hned umožňovalo vyslovovat soud o věcech podléhajících změně a říkat: „Tohle musí být takhle a tohle jinak" — když jsem tedy zkoumal, na základě čeho jsem usuzoval, jak jsem usuzoval, nalezl jsem nad svým myšlením podléhajícím změně pravou věčnost tvé pravdy, která žádné změně Plot. *Enn.* V 1, 1 nepodléhá.

A tak jsem se dostal postupně od hmotných těles k duši, která poznává prostřednictvím tělesných smyslů, a od duše k její vnitřní schopnosti, jíž tělesné smysly oznamují vnější skutečnosti; až sem sahá schopnost zvířat. A odtud jsem pokračoval ke schopnosti rozumu přemýšlet: jejímu posouzení se předává to, co se získalo od tělesných smyslů.

A když tato schopnost zjistila, že ve mně podléhá změně, pozvedla se k poznání sebe samé. Odvrátila mé myšlení Cic. *Tusc.* I 6, 38 od navyklého způsobu, unikla ze zmatku vzájemně si odporujících výmyslů, aby objevila, jaké světlo ji vede k tomu, že bez jakýchkoliv pochybností prohlašuje, že tomu, co nepodléhá změně, je třeba dát přednost před tím, co je proměnlivé. A odkud má znalost o tom, co nepodléhá změně — kdyby toto nějakým způsobem neznala, nemohla by to s jistotou 1 Kor 15,52 nadřadit tomu proměnlivému. A nakonec tato schopnost v jediném okamžiku otřásajícího vidění došla k tomu, co je.

To, co je u tebe neviditelné, jsem tehdy uviděl a poznal Řím 1,20 z toho, co jsi stvořil, ale neměl jsem dost síly, abych na to upíral svůj zrak: slabost mě odrazila zpátky, vrátil jsem se ke svým obvyklým způsobům, a nesl jsem si s sebou jen láskyplnou vzpomínku — jako vůni toho, po čem jsem toužil, ale co jsem zatím nebyl schopen požívat.

18. 24. A hledal jsem cestu, jak získat sílu, která by mi umožnila, abych se z tebe těšil, a nemohl jsem ji najít, dokud jsem neobjal prostředníka mezi Bohem a lidmi, člověka Ježíše Krista, který je Bůh nade všecko velebený navěky a který volá a říká: *Já jsem cesta, pravda a život.* On je pokrm, který jsem nebyl schopen požívat,[22] on se spojil s naším tělem — Slovo se stalo tělem, aby se tvá Moudrost, skrze niž jsi stvořil všechno, stala mlékem pro nás nemluvňata. Nedržel jsem se totiž pokorně svého pokorného Boha Ježíše a nevěděl jsem, v čem by mi jeho slabost mohla být učitelkou.

1 Tim 2,5
Řím 9,5
Jan 14,6
Jan 1,14
Kol 1,16

Vždyť tvé Slovo, věčná Pravda, nesmírně převyšuje i nejvyšší části tvého stvoření a pozvedá k sobě ty, kdo se jí podrobují. V nižších částech stvoření si však postavila pokorný dům z naší hlíny, aby ty, které si chce podrobit, skrze něj srazila z jejich výše, přitáhla je k sobě, léčila jejich nadutost a živila lásku, tak aby už dál nekráčeli s důvěrou v sebe sama, ale spíše uznali, že jsou slabí; a když u svých nohou vidí božství, které se přijetím naší kožené suknice[23] stalo slabým, aby se před ním zesláblí vrhli na zem — a ono, když vstane, aby pozvedlo i je.

Gn 2,7
Gn 3,21

19. 25. Já jsem však měl tehdy jiný názor a soudil jsem o Kristu, svém Pánu, jen to, že to je mimořádně moudrý člověk, kterému se nikdo nevyrovná — především proto, že se podivuhodným způsobem narodil z Panny, aby nám tak dal příklad, že k dosažení nesmrtelnosti je třeba pohrdat pozemskými věcmi; zdálo se, že si tak velkou vážnost

22 O Kristu jako „pokrmu velkých" už Augustin v této knize promluvil (VII 10, 16), mluví tak často i jinde (*Enarrationes in Psalmos* 8, 5, 33; 119, 2; 130, 11–12 aj.).

23 Kožené suknice představují smrtelnost jako důsledek hříchu. Tento exegetický přístup přejímá Augustin (srov. *Enarrationes in Psalmos* 103, 1, 8) od Origena a Ambrože.

jako učitel zasloužil díky božské péči o nás. Jaké tajemství v sobě skrývá ono „Slovo se stalo tělem", to jsem nemohl vůbec tušit. Z toho, co o něm podávalo Písmo — že jedl a pil, spal, chodil, zakoušel radost i zármutek, kázal —, jsem jen poznal, že s tvým Slovem se pevně spojilo nejen samotné tělo, ale tělo i s lidskou duší a myslí. To chápe každý, kdo ví, že tvé Slovo nepodléhá změně — a to jsem, seč jsem toho byl schopen, už věděl a vůbec jsem o tom nepochyboval. Vždyť svojí vůlí jednou pohybovat tělesnými údy a podruhé jimi nepohybovat, jednou se nějakým afektem vzrušovat a podruhé nevzrušovat, jednou vyjádřit pomocí slovních znaků moudré věty a podruhé zůstat mlčet — to jsou vlastnosti duše a mysli podléhajících změně. Kdyby to, co o něm bylo napsáno, nebylo pravdivé, pak by hrozilo nebezpečí, že lživé je i všechno ostatní, a v takovém Písmu by lidskému pokolení nezůstala žádná spásná víra.

Jan 1,14
Mt 11,19
Mt 8,24 • Mk 3,5

Ale protože to, co je psáno, je pravdivé, uznával jsem, že v Kristu je celý člověk — nejenom lidské tělo, nebo jen duch s tělem bez lidské mysli, ale pravý člověk — a domníval jsem se, že ostatní lidi předčí ne tím, že je zosobněná Pravda, ale tím, že v něm lidská přirozenost dosáhla velkého povznesení a dokonalejší účasti na moudrosti.

Alypius byl ale přesvědčen, že katolíci věří v to, že to byl Bůh oděný tělem, takže kromě Boha a těla nebylo v Kristu nic, a nedomníval se, že je mu připisována lidská duše a mysl. A protože byl pevně přesvědčen, že to, co je o něm zaznamenáno, mohla uskutečnit jen živá a rozumná bytost, přikláněl se ke křesťanské víře jen zvolna. Ale později poznal, že je to blud apollinaristů,[24] a i on se s radostí připojil ke katolické víře.

24 Biskup Apolinář z Laodiceje, podle něhož se tato christologická hereze nazývá, tvrdil, že ve viditelném, pozemském Kristu nebyla mysl: nahradil ji Logos. Ježíš měl podle něj lidské tělo a božskou mysl, a nebyl tedy plně člověkem. To by mělo závažné soteriologické důsledky: kdyby Kristus nepřijal cele lidství, nemohl by spasit celého člověka.

Já, přiznávám, jsem poznal až o něco později, jak ostře se rozchází katolická pravda ve výkladu toho „Slovo se stalo tělem" s Foteinovou nepravdou.[25] Vyvracení heretiků totiž dává vyniknout tomu, co si myslí tvá církev a co obsahuje zdravá nauka. Bylo ovšem třeba, aby byly i rozkoly, aby se mezi slabými ukázali ti, kdo jsou osvědčení. 1 Tim 1,10; 2 Tim 4,9; Tit 1,9; 2,1 • 1 Kor 11,19

20. 26. Ale v tu dobu, poté co jsem přečetl knihy platoniků a byl povzbuzen k hledání netělesné pravdy, jsem to, co je u tebe neviditelné, uviděl a poznal z toho, co jsi stvořil, — ale jakoby vržen zpět cítil jsem, že kvůli temnotám v mé duši mi není dovoleno uvažovat hlouběji. Byl jsem si jist, že existuješ, že jsi nekonečný (ale ne tak, že by ses rozléval v prostoru, ať už ohraničeném nebo bez hranic), že opravdu jsi, jsi vždy týž, neměníš se v žádné své části ani žádným svým pohybem tak či onak; a všechno ostatní že je od tebe — už jen z toho naprosto spolehlivého důvodu, že to existuje. Tímhle jsem si byl jist, a přece jsem byl příliš slabý, abych se z tebe těšil. Tlachal jsem o tom, jako bych byl znalec, a kdybych nehledal cestu k tobě v Kristu, našem Spasiteli, došel bych ne k znalosti, ale k záhubě. Vždyť jsem si už začal přát, abych byl považován za moudrého, a i když jsem byl naplněn svým potrestáním, nejenže jsem neplakal, ale dokonce jsem se nadýmal poznáním. Řím 1,20 Žl 101,28; Žid 1,12 Řím 11,36 Tit 1,4

Kde byla ta láska, která vzdělává na základě pokory, jímž je Ježíš Kristus? Mohly mě jí snad naučit ty knihy? Věřím, žes chtěl, abych se k těmto knihám dostal dřív, než jsem 1 Kor 8,1 • 1 Kor 3,11

Apolinář byl odsouzen I. konstantinopolským koncilem roku 381, krátce poté zemřel.

25 Biskup Foteinos (lat. Photinus) ze Sirmia popíral Kristovu preexistenci a vyučoval adopcianismu: přesvědčení, že se Kristus narodil jako prostý člověk a teprve při křtu v Jordánu ho Bůh přijal za Syna. Vtělení pro fotiniány znamenalo, že Slovo přijetím těla přestalo být Slovem a Kristus není božské podstaty. Fotinianismus byl odsouzen Sirmijskou synodou roku 351.

27. Ale říkal to už velmi vlažně. Na té straně, kam jsem upíral tvář a kam jsem se bál přejít, se mi totiž už v čisté vznešenosti odhalovala Zdrženlivost: zářila, nebyla nevázaně veselá, ušlechtile mě vábila, abych přišel a neváhal,[25] vztahovala ke mně s láskou ruce, aby mě přijala a objala, a ty ruce byly plné velkého množství dobrých příkladů. Bylo tam tolik chlapců a dívek, mnoho mládeže a lidí všeho věku, vážné vdovy a panny, jež zestárly, a ve všech tatáž zdr-
Žl 112,9 ženlivost, vůbec ne neplodná, ale plodná matka dětí — radostí plynoucích od tebe, Pane. A zdrženlivost se mi posmívala povzbudivým smíchem, jako by mi říkala: „Ty nedokážeš to, co tihle muži a tyhle ženy? Jsou toho snad schopni sami ze sebe, a ne v Pánu, svém Bohu? Pán, jejich Bůh, mě jim daroval. Proč se držíš jen sám sebe a nevydržíš? Vrhni se k němu a neboj se: on neuhne, abys upadl na zem. Vrhni se k němu, a budeš v bezpečí: on tě přijme a uzdraví." Tolik jsem se zardíval studem, že jsem dosud naslouchal našeptávání těch nicotných hloupostí, váhal jsem a byl jsem
Kol 3,5 na rozpacích. A ona znovu jako by říkala: „Zacpi si uši před těmi nečistými pozemskými údy a umrtvi je. Vypravují ti o rozkoších, ty však nejsou jako zákon Pána, tvého Boha."

Tenhle zápas se odehrával v mém srdci — a šlo v něm o mne proti mně samému. A Alypius seděl po mém boku a mlčky čekal na to, jak mé neobyčejné vzrušení dopadne.

Obrácení Augustina a Alypia

12. 28. Když pak hluboké rozjímání vyneslo z tajemné
Žl 15,8; 18,15; Sk 2,25 hlubiny veškerou moji bídu a nakupilo ji před zraky mého srdce, propukla ve mně obrovská bouře doprovázená obrovským přívalem slz. A abych se mohl úplně a nahlas vyplakat, vstal jsem od Alypia — samota se mi totiž k pláči

25 Srov. postavu radostného mladíka v III 11, 19.

zdála vhodnější — a odešel jsem o kus dál tak, aby mě jeho přítomnost nemohla obtěžovat. Takhle to se mnou bylo a on to vycítil: něco jsem mu myslím řekl a na tónu mého hlasu už bylo znát, že mám slzy na krajíčku, a tak jsem se zvedl. On úžasem úplně ohromený, zůstal tam, kde jsme seděli. Já jsem se, ani nevím jak, vrhl na zem pod jedním fíkovníkem a povolil jsem uzdu slzám a ty se mi proudem řinuly z očí jako oběť tobě příjemná. A ne těmito slovy, ale v tomto smyslu jsem ti toho tolik řekl: A ty, Hospodine, jak dlouho ještě... Jak dlouho, Hospodine? Budeš se stále hněvat? Nepřipomínej nám naše staré viny. — Cítil jsem totiž, že mě ty viny drží a v nešťastném nářku jsem volal: „Jak dlouho, jak dlouho ještě?" „Zítra, zítra zas?"[26] Proč ne hned? Proč má hanba neskončí už v tuto hodinu?

Jan 1,47n • Verg. *Aen.* XII 499 • Žl 50,19
Žl 6,4
Žl 78,5
Žl 78,8
Verg. *Aen.* II 768
Pers. *Sat.* V 66n

29. Tohle jsem říkal a v přehořké zkroušenosti svého srdce jsem plakal. A tu náhle slyším ze sousedního domu hlas — nevím, jestli chlapce nebo dívky —, jak si zpívá a dokola opakuje: „Vezmi — čti, vezmi — čti."[27] A výraz mé tváře se hned proměnil a začal jsem velmi usilovně přemýšlet, jestli si děti při nějaké hře něco takového obvykle prozpěvují, ale nepřišlo mi, že bych to vůbec někdy slyšel, a tak jsem potlačil pláč, zvedl jsem se a nenacházel jsem žádné jiné vysvětlení, než že to je božský příkaz, abych otevřel Písmo a přečetl si to, na co mé oči narazí nejdřív. Slyšel jsem přece o Antonínovi, že ho čtení z evangelia, u něhož náhodou byl, oslovilo tak, jako kdyby to, co se četlo, bylo určeno právě jemu: *Jdi, prodej všecko, co máš, a dej to chudým a budeš mít poklad v nebi. Pak přijď a následuj mě* — a že se po tomto božském výroku okamžitě obrátil k tobě.

Žl 50,19
Athan. *Vita Ant.* 2
Mt 19,21

26 „Zítra, zítra zas", lat. *cras et cras*, připomíná krákání vrány, jak si ostatně všímá sám Augustin v *Enarratio in Ps.* 102, 16.

27 Tato slova — *Tolle, lege!* — se o několik století později stala heslem řádu bratří sv. Augustina.

Rychle jsem se vrátil na to místo, kde seděl Alypius — zd
jsem odložil knihu apoštola, když jsem odtud předtí
odešel. Rychle jsem vzal knihu, otevřel jsem ji a mlčky če
Řím 13,13n kapitolu, na kterou padl nejdřív můj zrak: *Ne v hodování*
a pitkách, ne v necudnostech a prostopášnostech, ne ve svár
a závisti. Ale oblečte se v Pána Ježíše Krista a nepečujte o tělo ta
že by to vyvolávalo žádosti. Nechtěl jsem číst dál a nebylo t
ani třeba. S koncem této věty jako by se mé srdce naplnilo
světlem jistoty a všechny temnoty pochybností zmizely.

30. Založil jsem si to místo v knize prstem nebo nějakou jinou značkou, zavřel jsem ji a už s klidnou tváří jsem sdělil Alypiovi, co se mi stalo. A on mi řekl, co se dělo s ním, o čemž jsem nevěděl já. Přál si také vidět, co jsem si přečetl: ukázal jsem mu to a on se díval dál, než kam jsem to
Řím 14,1 dočetl já. A já jsem nevěděl, co následuje. Pokračovalo to: *Slabého ve víře přijímejte.* Jak mi to objasnil, Alypius toto místo vztáhl na sebe. Takové povzbuzení ho posílilo a bez jakýchkoliv pochybností a váhání se připojil k mému rozhodnutí a dobrým předsevzetím, jež se tolik shodovala s jeho způsobem života; v tomto ohledu se ode mě odedávna velmi lišil a byl mnohem lepší než já.

Pak se vydáme za matkou, povíme jí to — a ona se raduje. Vyprávíme jí, jak se to stalo — a ona jásá, plesá a dob-
Ef 3,20 rořečí tobě, který máš moc vykonat na nás mnohem víc, než my prosíme nebo chápeme. Viděla totiž, žes jí dopřál mnohem víc, než o co pro mě tak často s žalostným pláčem a nářkem prosila. Vždyť jsi mě obrátil k sobě tak, že jsem už nehledal manželku ani nějakou naději tohoto světa, ale stál jsem teď pevně na pravidlu víry, jaks jí to před
Ži 29,12 tolika lety zjevil.[28] Její nářek jsi obrátil v radost mnohem bohatší, než jakou si přála, v radost mnohem sladší a čistší, než po jaké toužila ve vnoučatech vzešlých z mého těla.

28 Srov. Moničin sen o Augustinovi (III 11, 19–20).

KNIHA DEVÁTÁ

Cassiciacum a Moničina smrt

1. 1.
Kéž poznávám tebe, který poznáváš mě,
1 Kor 13,12 kéž tě poznávám tak, jako jsem sám poznáván.[1]
Sílo mé duše, vejdi do ní a uzpůsob si ji podle sebe,
Ef 5,27 abys ji měl a patřila ti bez poskvrny a vrásky.
To je má naděje — proto mluvím
Řím 12,12 a v té naději prožívám radost,
když se raduji zdravě.
Ostatní věci tohoto života je však třeba oplakávat o to méně,
oč více se nad nimi pláče,
a o to více je třeba je oplakávat,
oč méně se nad nimi pláče.
Žl 50,8 LXX Hle, ty sis zamiloval pravdu,
Ef 4,15 protože kdo koná pravdu,[2]
Jan 3,21 přichází ke světlu.
Já ji chci konat při vyznání —
ve svém srdci před tebou,
pomocí písátka pak před mnoha svědky.

2. 2. A i kdybych před tebou nechtěl učinit vyznání, Pane,
Sir 42,18.20; Žid 4,13 co by ve mně bylo skryté tobě, pro jehož oči je propast lidského svědomí odkrytá? Vždyť to bych skryl tebe před se-

1 V desáté knize *Vyznání* jsme svědky předělu (X 27, 38) mezi tou částí díla, která sleduje Augustinův výstup k Bohu jako sled vzpomínek, a tou, která je sama výstupem k Bohu v úvahách, modlitbách a nad texty Písma. Obě části *Vyznání* („confessiones" = vyznání i chvály) přitom obsahově patří k sobě a nelze je oddělovat. Augustin hledá Boha v paměti (zkoumá přitom její povahu a musí se vydat dál, za obecnou lidskou touhou po blaženém životě) a uvědomuje si množství pokušení, s kterými se poznávající člověk setkává. Tato pokušení jsou shrnuta v 1 Jan 2,16: přicházejí přes tělo (*concupiscentia carnis*) nebo vycházejí z touhy po uznání druhými (*ambitio saeculi*).

2 Celé Augustinovo vyznání lze shrnout jako snahu „konat pravdu" nejen slovem, ale veškerým jednáním. Pravda v biblickém chápání není pouze koncept či pravdivostní hodnota, ale kryje se s realitou. Konečně i Ježíš říká sám o sobě: „Já jsem pravda" (Jan 14,6). Srov. poslední větu X 1, 2.

bou, a ne sebe p[ř]ed tebou. Jak ale dosvědčuje můj nářek, teď se nelíbí[m] sobě a ty záříš a líbíš se a jsi milován a jsi p[ř]edmětem touhy, abych se nad sebou rděl a zavrhl sám sebe a vyvolil si tebe a tobě ani sobě se nelíbil pro nic jiného než pro tebe.

Ty tedy do mě, Pane, můžeš nahlížet, ať jsem jakýkoliv. 2 Kor 5,11
A pro jaký užitek se ti vyznávám, to jsem už řekl.[3] Nedělám to slovy těla a zvuky, ale slovy duše a křikem myšlení, který tvé ucho poznává. Když jsem zlý, vyznat se ti není nic jiného než nelíbit se sobě samému. Když jsem však zbožný, vyznat se ti není nic jiného než nepřipisovat to sobě samému, protože ty, Pane, žehnáš spravedlivému, ale napřed ho Žl 5,13
jako bezbožného ospravedlňuješ. A tak se, můj Bože, mé Řím 4,5
vyznání před tvou tváří děje mlčky a neděje se mlčky: mlčí Žl 95,6 LXX
co do vnějšího hluku, ale křičí citem. A lidem neříkám nic pravdivého, co bys ode mě už předtím neslyšel ty, a také ty neslyšíš ode mě nic takového, co bys mi předtím neřekl.

3. 3. Co mám tedy společného s lidmi, aby poslouchali má vyznání — jako by oni měli vyléčit všechny mé nemoci? Pokolení zvědavé, aby mohlo poznávat cizí život, líné, Žl 102,3; Mt 4,3
aby napravovalo svůj vlastní! Proč si přejí slyšet ode mě, jaký jsem, ti, kteří nechtějí slyšet od tebe, jací jsou sami? A když poslouchají, co říkám sám o sobě, odkud vědí, jestli mluvím pravdu? Nikdo z lidí přece neví, co se děje v člověku, leda duch člověka, který je v něm samotném. Když 1 Kor 2,11
ale poslouchají, co jim o nich říkáš ty, nebudou moci říkat: „Pán lže." Co jiného je pro ně poslouchat, co o nich říkáš ty, než poznávat sebe samotné?[4] Kdo potom poznává a zároveň říká: „Není to pravda," aniž lže? Plot. *Enn.* V 3, 7, 2n

3 Zdá se, že nejde o odkaz na konkrétní místo: autor to řekl celým předcházejícím textem.

4 Podobně jako Plotinos a Porfyrios chápal Augustin delfský nápis „Poznej sám sebe!" jako cestu k poznání Boha — a naopak, poznání Boha jako cestu k sebezpoznání.

Žl 106,8.15.21.31 a nadějí, ale i pro uši věřících lidských synů, těch, kteří mají podíl na mé radosti a sdílejí mou smrtelnost, občanů téže obce jako já a poutníků stejně jako já, těch, kdo mě předešli, kdo jdou za mnou a kdo mě v životě provázejí. Jsou to tvoji služebníci a moji bratři; tys chtěl, aby tito tvoji synové byli mými pány, a rozkázals, abych jim sloužil, chci-li žít s tebou a z tebe. A bylo by určitě málo, kdyby mi bylo toto tvé Slovo jen rozkázalo a nepředešlo mě i skutkem. Já to slovo konám tím, co dělám i říkám, konám je pod tvými křídly — a hrozilo by mi nesmírné nebezpečí, kdyby má duše nebyla pod tvými křídly podřízena tobě a kdyby ti nebyla známa moje slabost. Jsem maličký, ale můj Otec je stále živý a mám dostatečného Ochránce. Kdo mi dal narodit se a kdo mě opatruje, je tentýž. A ty sám jsi vším mým dobrem, ty, Všemohoucí, ty jsi se mnou i dřív, než jsem já s tebou.

Jan 13,15
Žl 16,8
Žl 61,2
Žl 2,7 • Žl 101,28; Žid 1,12

Takovým lidem, u kterých přikazuješ, abych jim sloužil, tedy o sobě povím, ne jaký jsem byl, ale jaký už jsem a jaký ještě jsem; sám sebe ale neposuzuji. Takto kéž mě proto lidé slyší.

1 Kor 4,3

5. 7. Soudíš mě totiž, Pane, ty. I když totiž nikdo z lidí neví, co se v člověku děje, leda duch člověka, který je v něm samém, přesto je v člověku něco, o čem neví ani duch člověka, který je v něm samém. Ale ty, Pane, o něm víš všechno, protože tys ho stvořil. Já, ačkoliv sebou před tvým pohledem pohrdám a považuji se za hlínu a popel, o tobě vím něco, co o sobě nevím. A je jisté, že nyní vidíme jako v zrcadle, v hádance, zatím ne tváří v tvář; a tak dokud jsem na pouti daleko od tebe, jsem víc přítomen sobě než tobě, a přesto vím, že tebe nelze nijak zranit[7] — ale o sobě nevím, kterým pokušením jsem schopen odolat a kterým nejsem. Ale protože jsi věrný a nedopouštíš,

1 Kor 2,11
Tob 3,16; 8,9 Vulg.; Jan 21,15n • Job 42,6; Sir 10,9
1 Kor 13,12
2 Kor 5,6

7 To patřilo k nauce manichejců.

abych[illegible] zkoušeni víc, než můžeme snést, a zároveň [illegible]ouškou dáváš i prostředek, abychom ji snést mohli, 1 Kor 10,13
mám naději. Vyznám tedy, co o sobě vím, vyznám i to, co o sobě nevím, protože na jednu stranu co o sobě vím, vím díky tvému světlu, na stranu druhou co o sobě nevím, nevím tak dlouho, než se mé temnoty před tvou tváří změní v poledne. Iz 58,10; Žl 89,8

Hledání Boha v paměti

6. 8. Miluji tě, Pane, a svědomí nemám pochybující, ale jisté. Probodls mi srdce svým slovem — a já jsem si tě zamiloval. Ale pohleďme: abych tě miloval, to mi ze všech stran říkají i nebe a země a všecko, co je v nich; a nepřestávají to říkat všem, aby je nebylo možné omluvit.[8] Ty Řím 1,20
se však hlouběji smiluješ nad tím, nad kým se smiluješ, a milosrdenství projevíš tomu, komu je projevíš — jinak Řím 9,15
vyslovují nebe i země tvé chvály opravdu hluchým. Žl 68,35

Co miluji, když miluji tebe? Není to tělesná podoba ani časná krása, není to světelný jas, tolik příjemný těmto pozemským očím, nejsou to sladké melodie všech různých písní, není to lahodná vůně květů, mastí ani vonných látek, není to mana ani med, není to krásné tělo, které lákalo k tělesnému objetí — tohle není, co miluji, když miluji svého Boha. A přesto: když miluji svého Boha, je to láska k jakémusi světlu a jakémusi hlasu a jakési vůni a jakémusi jídlu a jakémusi objetí. Je to světlo, hlas, vůně, pokrm a objetí, které se týkají mého vnitřního člověka. Tam mé duši září světlo, které se nemůže dostat žádnému místu, a zní tam hlas, který neodnese čas, a rozlévá se tam vůně, kterou nerozptýlí žádný vítr, a lze tam poznat chuť jídla,

8 Pouze na tomto místě ve *Vyznáních* se objevuje tato ostrá kritika pohanství v Řím 1,20; na verš Augustin v celém svém díle naráží pouze 11×.

která nepřechází jedením, a trvá tam objetí, které nerozděluje žádné uspokojení. To je to, co miluji, když miluji svého Boha.[9]

9.

Ex 13,14; 16,15; Sir 39,26 Vulg.
A co to je?
Zeptal jsem se na svého Boha hmoty světa
a odpověděla mi: „Já nejsem Bůh — ale on mě stvořil."[10]
Zeptal jsem se země
a řekla: „Nejsem Bůh."
A všechno, co je na zemi,
vyznalo totéž.
Job 28,14 • Gn 1,20
Zeptal jsem se moře a hlubin a hemžících se živočichů
a odpověděli: „Nejsme tvůj Bůh; hledej nad námi."
Zeptal jsem se vzdušných vánků
a celý vzduch i se svými obyvateli pravil:
Plot. *Enn.* III 2, 3, 20nn
„Anaximenes se mýlí[11] — nejsem Bůh."
Zeptal jsem se nebe, slunce, měsíce, hvězd
— řekly: „Bůh, kterého hledáš, nejsme ani my."
A řekl jsem všemu tomu, co obklopuje brány mého těla:
„Řekněte mi něco o mém Bohu. Když to nejste vy,
řekněte mi něco o něm."
Žl 99,3
A zvolaly mocným hlasem: „To on nás stvořil."
Mou otázkou bylo mé myšlenkové úsilí,
jejich odpovědí byla jejich krása.

9 Srov. s origenovskou naukou o duchovních smyslech v VIII 4, 9.

10 Editor L. Verheijen sem tuto větu přemístil z konce tohoto odstavce. V naprosté většině z následujících devatenácti odstavců se Augustin neobrací k Bohu ve druhé osobě jednotného čísla. Celá pasáž je příkladem výstupu od věcí stvořených ke Stvořiteli v Řím 1,20 a paralelou k ostijské extázi v IX 10, 23–25.

11 „Anaximenes se mýlí": filozof milétské školy z 6. stol. př. Kr. považoval za pralátku (první element) vzduch (*aér apeiros*). Zde se stává zástupcem původních Augustinových obtíží představit si Boha jinak než tělesně.

Tak jsem se obrátil k sobě a řekl jsem sobě samému: „Kdo jsi ty?“ A odpověděl jsem: „Člověk.“ Opravdu, mám tělo a v sobě duši, jedno vnější a druhé vnitřní. U kterého z těch dvou jsem měl začít hledat svého Boha? Hledal jsem ho už pomocí těla od země až do nebe, kam až jsem mohl vyslat jako své posly paprsky svých očí. Ale lepší je to, co je vnitřní. Vždyť duši — jako tomu, kdo předsedá a soudí — odevzdávali všichni poslové těla zprávy o tom, jak odpovídaly nebe, země a všecko, co je v nich: „Nejsme Bůh,“ a „On nás stvořil.“ Člověk vnitřní to poznal díky službě toho vnějšího; já vnitřní člověk jsem to poznal, já, já duch skrze smysly svého těla. Žl 99,3 • Řím 7,22; 2 Kor 4,16; Ef 3,16 • Plot. *Enn.* V 1, 4

10. Copak ta krása není zjevná všem, kdo mají v pořádku smysly? Proč nemluví ke všem stejnou řečí? Drobná i velká zvířata tu krásu vidí, ale neumějí se ptát. Smyslům, které o ní podávají zprávu, totiž u nich není nadřazen jako soudce rozum. Lidé mají schopnost ptát se, aby to, co je u Boha neviditelné, poznali a nahlíželi skrze to, co bylo stvořeno, ale láskou k těm věcem se jim podřídí a jako podřízení nejsou schopni soudit. Ty stvořené věci odpovídají těm, kdo se ptají, jen když umějí soudit, a svůj hlas — tedy svou krásu — nemění, když jeden jenom vidí a druhý vidí a zároveň se ptá, aby se jevily nějak tomu prvnímu a jinak tomu druhému. Jeví se oběma stejně a pro toho prvního jsou němé, kdežto k tomu druhému mluví. Ve skutečnosti mluví stvoření ke všem — ale rozumějí tomu ti, kdo zvnějšku přijmou jeho hlas a uvnitř ho porovnávají s pravdou.[12] Pravda mi říká: „Tvůj Bůh, to není země ani nebe ani nic tělesného.“ Říká to přirozenost těch věcí, vidíš? Je to hmota, menší v části než v celku. Už ty jsi lepší, Žl 103,25 Řím 1,20 Plot. *Enn.* V 1, 1 Plot. *Enn.* V 1, 2, 30n

12 Augustin tu nepředstavuje důkaz Boží existence, zdůrazňuje spíše, že schopnost rozpoznat za krásou stvořeného světa krásu a přirozenost Boží může spravedlivý člověk, který od tohoto pohledu není odváděn neuspořádanou láskou vůči stvořenému.

Plot. *Enn.* IV 3, 7, 14; Plot. *Enn.* IV 3, 10, 38

říkám ti, má duše, protože ty pohybuješ hmotou svého tě[la] a dáváš mu život a to žádné tělo jinému tělu neposkytu[je]. Tvůj Bůh je pak zase pro tebe životem života.

7. 11. Co tedy miluji, když miluji svého Boha? Kdo je ten, který je nad mou duší? Vystoupím k němu právě skrze svou duši. Vydám se za hranici své síly, té, kterou lnu k tělu a kterou jeho propojený celek naplňuji životem. Tou silou svého Boha nenacházím — to by ho našli i kůň a mezek, kteří nemají rozum; a je to stejná síla, kterou jsou naživu i jejich těla.

Žl 31,9

Existuje ještě jedna síla, ta, díky které své tělo z masa, jak mi je utvořil Pán, nejenom udržuji živé, ale i cítím pomocí smyslů. Pán nerozkázal oku, aby sloužilo k slyšení, a uchu, aby sloužilo k vidění, ale oku, abych jím mohl vidět, a uchu, abych jím mohl slyšet, a ostatním smyslům přidělil v jejich místech a funkcích každému zvlášť jejich vlastní úkol. Z hlediska těch míst a funkcí je jich mnoho, ale já jako duch jimi všemi vládnu jeden. Vydám se i za tuhle svou sílu — vždyť i tu mají kůň i mezek, i oni skrze své tělo cítí.

Řím 11,8

Plot. *Enn.* V 5, 12, 1–6

8. 12. Vydám se tedy i za tuto sílu své přirozenosti a postupně se dostávám k tomu, který mě stvořil.

A přicházím na pole a k rozlehlým palácům paměti, kde se nacházejí poklady nesčetných obrazů nejrůznějších věcí dopravených sem smysly.[13] Tam bylo uloženo i to, o čem přemýšlíme, ať už při myšlení zvětšujeme, zmenšujeme nebo jakkoliv obměňujeme, čeho se náš smysl dotkl, i cokoliv jiného, co sem bylo svěřeno a tady uskladněno, pokud to nepohltilo a nepohřbilo zapomnění. Když tam

13 Paměť neznamená pro Augustina jen schopnost pamatovat si: význam slova je širší (srov. úvod s. 19). Jedná se o skladiště obrazů, jehož využívá intelekt a vůle. Paměť, intelekt a vůle jsou zároveň obrazem Trojice v člověku, a paměť tak odpovídá první božské osobě (*De Trinitate* XI 8, 14).

jsem, žádám, aby b[illegible] přineseno, cokoliv chci. A něco přichází hned, n[illegible]e hledá déle a jako by se to muselo vykopat z nějak[illegible]ch zastrčených skrýší. Některé věci se hrnou ven [illegible]ou, a i když se žádá a hledá něco jiného, skáčou [illegible]prostřed, jako by říkaly: „Nejsme to třeba my?" To je ale rukou svého srdce ze svého vzpomínání zaháním, dokud se z mraku nevynoří to, co chci, a nevyjde to z úkrytu. Jiné se vybavuje snadno a v nepřerušené řadě, jak to žádám, a to, co přišlo napřed, ustupuje dalšímu — ustupuje a schovává se a je připraveno zase vyjít, až budu chtít. To všecko se děje, když něco vyprávím zpaměti.

13. Všechno je tam rozlišeně a systematicky uchovávano, tak jak to tam bylo každé svou zvláštní cestou přineseno: světlo a všechny barvy a tvary těles očima, ušima zase všechny druhy zvuků a všechny vůně nosními dírkami, všechny chuti ústy a nakonec pociťováním celého těla zpráva, co je tvrdé, co měkké, co teplé nebo studené, co je jemné nebo drsné, těžké nebo lehké, a to zvnějšku i uvnitř těla. Velká skrýš paměti (a její nevím jaké tajné a nevýslovné záhyby) to všecko přijímá, a když je potřeba, znova to připomene a vrací myšlení. Všechno z toho vstupuje do paměti svými vlastními dveřmi a ukládá se to v ní.

Přesto tam ty věci nevstupují samy — myšlení vzpomínajícímu si na ně jsou tam k dispozici obrazy smyslových věcí. I když je zřejmé, kterými smysly byly ty obrazy zachyceny a uloženy v nitru, kdo umí říci, jak byly udělány? Vždyť i když pobývám ve tmě a mlčení, v paměti — jestliže chci — si vybavuji barvy a umím rozlišit mezi bílou a černou a mezi kterýmikoliv jinými barvami. A přitom — i když i ony tam jsou a jsou skryty jakoby odděleně — nepřicházejí tóny a neruší, jestliže uvažuji o tom, co jsem přijal skrze oči. Podle libosti mohu požádat i o zvuky, a jsou tu, a i když je jazyk v klidu a z hrdla nevychází zvuk, mohu zpívat, jak chci. A ty obrazy barev, které tam po-

řád nejsou o nic méně, se do toho nevkládají a nevyr[illegible]ují, když se vybavuje jiný poklad, který sem vplynul uš[illegible]. Tak si mohu podle libosti vzpomenout i na to ostatní, c[illegible] bylo přineseno a nahromaděno skrze ostatní smysly. Rozlišuji vůni lilií od violek, aniž něco vnímám čichem, a dávám přednost medu před fíkovým sirupem nebo jemnému před drsným, aniž přitom něco ochutnávám nebo ohmatávám — jen vzpomínám.

14. To dělám v nitru, ve velikém sále své paměti. Tam jsou mi totiž k dispozici nebe i země i moře se vším, co jsem na nich mohl vnímat smysly, kromě toho, na co jsem zapomněl. Setkávám se tam i sám se sebou a vybavuji si sám sebe: co, kdy a kde jsem dělal a jak jsem se cítil, když jsem to dělal. Je tam všecko, o čem si pamatuji, že jsem to zažil nebo tomu věřil. Další a další obrazy věcí, které jsem zažil nebo jim věřil na základě toho, co jsem zažil, z této zásobárny také sám splétám s minulými obrazy a na základě toho uvažuji i o budoucích činech a událostech a nadějích, a to všecko, jako by to bylo přítomné. „Udělám to nebo ono," říkám si v tom velikém úkrytu svého ducha, plném tolika a tak důležitých obrazů věcí — a to nebo ono následuje. „Kdyby tak bylo to nebo ono!" „Ať Bůh to nebo ono odvrátí!" — tohle si říkám, a jak to říkám, mám z pokladu své paměti k dispozici obrazy všeho toho, co říkám. O ničem z toho bych ani nemluvil, kdyby to tam nebylo.

Cic. *Off.* I 4, 11

Pl. *Tht.* 192f

15. To je, můj Bože, veliká síla paměti, velmi veliká. Je to rozsáhlá a nekonečná svatyně. Kdo sestoupí na její dno? A i když je to síla mého ducha a patří k mé přirozenosti, ani já sám nechápu bezezbytku, co jsem.[14] Je tedy duch příliš omezený na to, aby obsáhl sám sebe — tak kde je

14 Člověk není tím, čím si myslí, že je. Augustin je sice dědicem antické filozofické tradice, podle níž je člověk sám sobě „prohledný" (srov. *De*

to ze sebe nechápe? Copak je to mimo něj, a ne v něm? Jak to tedy může nechápat?

Tomu se velice divím a zmocňuje se mě úžas. Lidé chodí obdivovat vysoké hory a mohutný mořský příboj a široké říční proudy a rozlehlý oceán a kruhové dráhy hvězd — a sebe samotné opomíjejí a nediví se, že nic z toho, když jsem to říkal, jsem očima neviděl. A přece bych to neříkal, kdybych ty hory a příboj a řeky a hvězdy (ty jsem předtím viděl) a oceán (v jeho existenci jsem předtím uvěřil) neviděl uvnitř ve své paměti, a to v tak veliké rozlehlosti, jako bych to viděl venku. Přitom tím, že jsem je předtím na vlastní oči viděl, jsem ty věci nedostal do sebe; nemám u sebe ty věci — mám jejich obrazy a vím, co se do mě vtisklo kterým tělesným smyslem.

9. 16. Ta veliká prostora mé paměti ale nenosí jenom to. Je tu i všechno, co jsem se naučil ze svobodných nauk[15] a ještě jsem to nezapomněl. To jako by bylo umístěno někde dál na nějakém vnitřnějším místě — i když vlastně ne „místě". Nenosím tam obrazy těch nauk, ale nauky samotné: co je gramatika, co argumentační dovednost, jaké jsou druhy otázek,[16] co všecko o tom vím, to v mé paměti není tak, že bych si uchoval obraz a tu věc nechal venku, nebo jako by to zaznělo a ztratilo se. Tím způsobem se do nás skrze uši vtiskne slovo a stopou, kterou se na něj rozpomínáme, jako by znělo, i když už nezní. Nebo tím způso-

ordine I 1, 3), ale po jeho kněžském svěcení delfská maxima „Poznej sám sebe!" (X 3, 3) už nestačí (srov. IV 4, 9).

15 Lat. *doctrinae liberales*, nebo *artes liberales*, klasické všeobecné vzdělání (gramatika, logika, rétorika, geometrie, aritmetika, astronomie a hudba).

16 První tři ze svobodných nauk (*artes liberales*): gramatika (*litteratura*) byla nauka o písmenech, literách, dialektika se zabývala uměním argumentovat v diskusi (*peritia disputandi*), hlavní náplní rétoriky byly „druhy otázek" (*genera quaestionum*), o nichž Augustin pojednává na začátku dalšího odstavce. Tyto tři druhy otázek u Augustina odpovídají triádě způsob bytí — podoba — řád (*modus — species — ordo*; viz I 7, 12).

1. 1. Tobě, Pane, přece patří věčnost[1] — copak neznáš to, co ti říkám, nebo vidíš to, co se děje v čase, jen v rámci času? Tak proč ti adresuji vyprávění o tolika věcech?

Určitě ne proto, aby ses to ode mě dozvěděl. Probouzím tím v sobě a v těch, kdo to čtou, city k tobě, abychom
Žl 47,2 všichni říkali: „Hospodin je veliký a velmi hodný chvály."[2] Už jsem řekl a budu říkat: Dělám to z lásky k tvé lásce.[3]
Jan 14,6 Vždyť se to jednak modlíme, jednak Pravda říká: *Váš Otec*
Mt 6,8 *ví, co potřebujete, dříve než ho o to prosíte.* Když ti vyznáváme své ubohé skutky a tvé skutky milosrdenství vůči nám,
Žl 32,22 dáváme ti najevo své city, abys nás úplně osvobodil. Vždyť už jsi s tím začal, abychom přestali být ubozí sami v sobě a došli blaženosti v tobě. Protože tys nás povolal, abychom byli chudí v duchu a pokorní a plačící a lačnící i žíznící
Mt 5,3–9 po spravedlnosti a milosrdní a čistého srdce a tvůrci pokoje.

Pohleď, vyprávěl jsem ti mnohé, jak jsem byl schopen a co jsem chtěl, protože tys chtěl jako první, abych se vyznával tobě, Pánu, svému Bohu, protože ty jsi dobrý, pro-
Žl 117,1 tože tvé milosrdenství trvá navěky.

Modlitba o pochopení Písma

Žl 44,2 **2.** 2. Ale kdy jsem schopen jazykem svého rydla ohlásit všechna tvá napomenutí a všechny tvé hrozby a útěchy a tvé vedení, kterými mě dovedl ke kázání slova a roz-

1 Sám Augustin napsal, že knihy I–X byly napsány o něm a tři zbylé o svatých Písmech (*Retr.* II 6, 1). Knihy XI–XIII lze také číst jako souvislý výklad počátku knihy Geneze o stvoření světa, jako knihy věnované na základě textu Geneze postupně třem božským Osobám (Otec — Syn — Duch) apod. Jiné interpretace sledují téma milosti a predestinace a za výchozí otázku považují VII 5, 7 (jak může nekonečný Bůh zahrnovat konečné stvoření a být v něm obsažen?).

2 Touto větou se otevírají celá *Vyznání* (I 1, 1); nyní se k tomuto vyznání přidávají „všichni", tedy i čtenář *Vyznání*.

3 Srov. II 1, 1.

dělování svátosti mezi svůj lid? A i když to jsem schopen popořádku ohlásit, kapky měřící čas jsou pro mě vzácné.[4] A už dlouho zaníceně toužím přemítat o tvém Zákoně a v něm ti vyznávat, co vím i v čem jsem nezkušený, počátky světla od tebe i zbytky temnot ve mně, dokud síla nestráví slabost. Nechci, aby měly nějakou jinou náplň hodiny, které mám volné po nezbytném občerstvení těla, po úsilí svého ducha a po službě, kterou máme konat pro lidi, i po službě, kterou konat nemusíme, ale přesto konáme.[5]

Žl 1,2

Cic. *Off.* I 4, 13

3.

Pane, můj Bože, všimni si mé modlitby
a tvé milosrdenství ať vyslyší mé přání
— protože ono nežhne jenom pro mě samotného,
ale chce sloužit lásce k bratřím.
Vidíš v mém srdci, že to tak je.
Chtěl bych ti obětovat službu svého myšlení a svého jazyka:
dej mi, co bych ti mohl přinést jako oběť.

Žl 65,15

Vždyť já jsem ubohý a chudý,

Žl 85,1

ale ty jsi bohatě štědrý ke všem, kdo tě vzývají.

Řím 10,12

Sám jsi v bezpečí a staráš se o nás.
Obřež od veškeré zaslepenosti a ode vší lži
mé nitro i zevnějšek, mé rty.

Ex 6,12

Mou čistou láskou ať jsou tvá Písma
— ať v nich nepodléhám klamu
ani ať neklamu jiné na jejich základě.
Pane, věnuj mi pozornost a smiluj se,

Jer 18,19; Žl 26,7; Žl 85,3

Pane Bože můj, světlo nevidomých a sílo slabých,
ale také světlo těch, kdo vidí, a sílo silných,

4 Vodní hodiny, *klepsydra*, měřily čas odkapáváním stanoveného množství vody.

5 Vedle „služby slova" a „služby oltáře" měl Augustin jako biskup závažné soudní pravomoce, které vykonával v rámci tzv. *audientia episcopalis*. Obraz činností biskupa nabízí též XIII 23, 34.

věnuj pozornost mé duši a slyš toho,
Žl 129,1n který volá z hlubiny.
Protože nejsou-li tvé uši i v hlubině,
Žl 138,7 kam půjdeme? Kam budeme volat?
Žl 73,16 Tvůj je den a tvá je noc,
na tvůj pokyn míjejí jednotlivé úseky času.
Věnuj proto kus času našim meditacím
o skrytých stránkách tvého Zákona
Mt 7,7n; a neuzavírej nám ho, když tlučeme.
Lk 11,9n Tys přece nechtěl, aby tolik stran
těžko proniknutelných tajemství
bylo napsáno zbytečně;
Žl 28,9 a v těch lesích jistě nechybějí jeleni,
kteří by se tam schovávali, znovu nabírali sil,
chodili po nich a pásli se, lehali si a přežvykovali.
Žl 16,5 Ó Pane, upevni mě a odhal mi je.
Podívej se, tvůj hlas je má radost,
tvůj hlas je víc než záplava rozkoší.
Dej mi to, co miluji — já totiž miluji. I tos mi dal ty.
Neopouštěj své dary a nepohrdej svou usychající rostlinou.
Vyznám ti, co najdu v tvých knihách,
Žl 25,7 a budu poslouchat hlas chvály
a budu tě pít
Žl 118,18 a budu uvažovat o divech tvého Zákona
Gn 1,1 hned od počátku, kdy jsi stvořil nebe i zemi,
Zj 5,10; 21,2.10 až k věčné královské vládě tvého svatého města s tebou.[6]

Žl 9B,17 4. Pane, smiluj se nade mnou a vyslyš mé přání. Netýká se myslím země, ani zlata a stříbra a kamenů, ani krásných oděvů, ani poct a moci a tělesných rozkoší, ani věcí, které nezbytně potřebujeme pro tělo a tento život spojený s naším putováním — nám, kdo hledáme království a tvou
Mt 6,33 spravedlnost, to všecko bude přidáno. Pohleď, můj Bože,

6 Tj. od stvoření až po završení dějin v nebeském Jeruzalémě.

odkud je mé přání. Nespravedliví lidé mi navyprávěli o příjemných věcech, ale ty nejsou jako tvůj Zákon, Pane. Podívej se, odkud je mé přání. Podívej se, Otče, shlédni a podívej se a uznej je za dobré. Kéž bych v tvém milosrdenství nalezl před tebou milost, aby se mi, když zatluču, otvíral vnitřní svět tvých slov. Prosím skrze našeho Pána Ježíše Krista, tvého Syna, muže po tvé pravici, Syna člověka, kterého jsi pro sebe potvrdil jako prostředníka mezi sebou a námi, skrze kterého nás hledal, i když my jsme tě nehledali. Tys hledal nás, abychom my hledali tebe, tvé Slovo — skrze ně jsi stvořil všechno včetně mě —, tvého Jednorozeného: skrze něj jsi povolal k přijetí za syny lid věřících, včetně mě. Prosím tě skrze něj. Sedí po tvé pravici a přimlouvá se za nás u tebe. V něm se skrývají všechny poklady moudrosti a vědění: ty hledám v tvých knihách. O něm psal Mojžíš — to řekl on sám, to řekla Pravda.

Žl 118,85 LXX
Žl 9A,14
Žl 18,15; Dan 3,40 • Mt 7,7n; Lk 11,9n • Žl 79,18
1 Tim 2,5
Řím 10,20
Jan 1,1n
Gal 4,5
Řím 8,34
Kol 2,3
Jan 5,46; 14,6

„Na počátku..."

3. 5. Ať poslouchám a rozumím tomu, jakým způsobem jsi v počátku stvořil nebe i zemi.[7] To napsal Mojžíš, napsal a odešel, přešel odtud od tebe k tobě a není teď přede mnou. Kdyby byl, zadržoval bych ho a vyptával se ho a skrze tebe bych ho snažně prosil, aby mi ty věci vyložil,

Gn 1,1

7 Zde začíná výklad stvoření; mnoho pozornosti se v XI. knize věnuje poměru stvoření a času — co je čas, jak ho lze měřit a vnímat, jak souvisejí budoucnost a přítomnost s minulostí a jak souvisí čas se stvořením světa. Východiskem je snaha vyložit sdělení skryté v Písmu, především v Gn 1,1: Augustin lituje, že nemůže hovořit přímo se svatopiscem, na něhož se nelze v případě nejasnosti textu obrátit. Vztah Boha a stvoření je důležitý i vzhledem k naříčením Augustina z přetrvávajícího manicheismu (viz úvod, s. 8). S tématem stvoření se Augustin vypořádává hned v pěti svých spisech: *De Genesi contra Manichaeos* (388/90), *De Genesi ad litteram liber imperfectus* (393/4), *Vyznání* XI–XIII, *De Genesi ad litteram* (401–15), *De civitate Dei* XI–XIV (417/18).

Sedmý den

35. 50. Pane Bože, uděl nám pokoj — dals nám totiž už všechno —, pokoj klidný, pokoj sobotní, pokoj bez večera.[66] Vždyť celé to velice krásné uspořádání věcí velmi dobrých zanikne, až naplní svou míru — vždyť v nich bylo i jitro, i večer.

Iz 26,12 LXX • 2 Sol 3,16

Gn 1,5–31

36. 51. Den sedmý je bez večera a nemá ani západ, protože jsi ho posvětil k věčnému trvání — sedmého dne jsi po svých velmi dobrých dílech, i když jsi je udělal v pokoji, odpočinul, a tak nám hlas tvé knihy mohl dopředu říci totéž: že i my po svých dílech — velmi dobrých proto, žes nám je daroval ty — můžeme v sobotu věčného života odpočinout v tobě.

Gn 2,2n

37. 52. Jako v nás teď pracuješ, tak v nás totiž také budeš odpočívat a ten odpočinek bude probíhat skrze nás stejně, jako skrze nás probíhají tvé práce. Ale ty, Pane, pracuješ stále a odpočíváš stále. Ty nevidíš omezen časem ani se nepohybuješ v čase ani neodpočíváš omezen časem — a přesto tvoříš i to, co je vidět v čase, i samotné časové úseky a odpočinutí od času.

38. 53. My vidíme to, co jsi stvořil, proto, že to existuje — a existuje to proto, že to vidíš ty. A my vidíme zvenku, že to je, a uvnitř, že to je dobré — tys to ale viděl už jako stvořené tam, kdes viděl, že by se to mělo stvořit.

66 Před *Vyznáními* se Augustin domníval, že sedmý den stále náleží do lidských dějin, po kterých následuje osmý den vzkříšení a věčného spočinutí — tuto teologii osmého dne přebral bezpochyby od Ambrože a starobylé křesťanské tradice. Zde však dává sedmému dni eschatologický význam a o osmém dni už nehovoří. Analogickým líčením pokoje věčné soboty končí i *De civitate Dei* XXII 30.

A nás to pohnulo dělat něco dobrého teprve v určité době, poté, co naše srdce počalo takovou myšlenku z tvého Ducha (v dřívější době nás to hnalo dělat něco zlého a opouštěli jsme tě) — ale ty, Bože, který jediný jsi dobrý, jsi dělat něco dobrého nikdy nepřestal.[67] A jakási naše dobrá díla — z tvého daru — sice existují, ale nejsou věčná; doufáme, že po nich najdeme odpočinek v tvém velikém posvěcení.[68] Ale ty, dobro, které nepotřebuje žádné jiné dobro, jsi stále v pokoji — svým pokojem jsi ty sám. Mt 19,17

Kdo z lidí to člověku dá pochopit? Který anděl andělovi? Který anděl člověku? Ať se o to prosí u tebe, ať se to hledá v tobě, ať se tluče u tebe — tak, tak se to dostane, tak se to nalezne, tak bude otevřeno. Mt 7,7n; Lk 11,9n

Amen.

67 Shrnutí knih I–IX.
68 Shrnutí knih X–XIII.